

**Анкета учасника
Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2020»**

1.	Район/місто/об'єднана територіальна громада	Драбівський район село Нехайки
2.	Номінація	Бібліотека – територія читання
3.	Тема досвіду/проекту	Залучення дітей до читання, формування читацької компетентності
4.	Прізвище, ім'я, по батькові	Пазіменко Віра Костянтинівна
5.	Мобільний телефон	0672778374
6.	Адреса особистої електронної пошти	verapazimenko@ukr.net
7.	Посада	бібліотекар
8.	Повна назва закладу (відповідно до статуту)	Нехайківський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» імені двічі Героя Радянського Союзу І.Н. Степаненка Драбівської районної ради Черкаської області
9.	Адреса закладу, телефон, електронна пошта	Черкаська область, Драбівський район, с. Нехайки, вул. Шкільна – 13, 0473890240 nehayku_school@ukr.net
10.	Освіта	Середня спеціальна
11.	Спеціальність за освітою	Бібліотечна справа
12.	Стаж роботи на посаді	17
13.	Педагогічний стаж	
14.	Бібліотечний стаж	27
15.	Кваліфікаційна категорія	ІІ розряд
16.	Посилання на інтернет-ресурс, де розміщено конкурсний матеріал	
Даю згоду на внесення інформації в базу даних та публікацію матеріалів у періодичних та інших фахових виданнях з можливим редагуванням		<hr/> Підпис учасника <hr/> Дата

Паспорт бібліотеки

Найменування закладу освіти	Нехайківський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» імені двічі Героя Радянського Союзу І.Н. Степаненка Драбівської районної ради Черкаської області
Прізвище, ім'я, по батькові керівника закладу освіти	Кузьменко Надія Іванівна
Загальні відомості	
Прізвище, ім'я, по батькові завідувача бібліотеки	Пазіменко Віра Костянтинівна
Контактний телефон бібліотеки	0473890240
Електронна пошта бібліотеки	nehayku_school@ukr.net
Web-сторінка бібліотеки (за наявності)	
Матеріально-технічні умови діяльності бібліотеки	
Загальна площа бібліотеки, з неї:	49,3 м ²
абонемент	
читальний зал	Поєднаний з абонементом
Наявність книгосховища для навчального фонду	-
Оргтехніка	комп'ютер
Вихід в Інтернет (кількість комп'ютерів)	1
Основні показники діяльності бібліотеки	
Основний бібліотечний фонд (без урахування підручників), з них:	5327
книги та брошури	5327
періодичні видання (всього назв)	-
для учнів	-
для педагогів	-
для бібліотечних працівників	-
Фонд підручників, з них:	1878
для учнів 1-4-х класів	315
для учнів 5-9-х класів	809
для учнів 10-11-х класів	754
Робота з користувачами	
Загальна кількість користувачів (станом на 01.02.2020), з них:	94
учні	74
педагоги	16
батьки	4

представники місцевих громад	-
Кількість відвідувань (середня за місяць)	72
Кількість книговидач (середня за місяць)	74

**Мотиваційне есе
учасника Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека -2020»**

Читання – це дуже важкий процес, який вимагає уваги, напруження, фізичних та розумових сил. Тому пам'ятаймо мудрий вислів: «Читати і бути людиною – це одне й те саме, і допоки ми є - буде й книга. Ми не просто вчимо читати - ми створюємо нову школу і в новому житті виховуємо нову людину».

Основними моїми завданнями є:

- заохочувати дітей до систематичного читання задля постійного підвищення рівня особистого розвитку;
- виробляти навички самостійної роботи з книгою, вміння критично аналізувати, переосмислювати і творчо інтерпретувати прочитане;
- підвищувати якість і ефективність читання, культурну компетентність школярів.

Для підвищення свого професійного рівня беру участь у семінарах, займаюся самоосвітою, відстежую інноваційні моменти діяльності бібліотек.

Своїм досвідом готова поділитися з колегами. Від конкурсу чекаю нових ідей, натхнення.

Нехайківський навчально-виховний комплекс
«загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад»
імені двічі Героя Радянського Союзу І.Н. Степаненка
Драбівської районної ради Черкаської області

**Всеукраїнський конкурс
«Шкільна бібліотека - 2020»**

**Номінація
«Бібліотека – територія читання»**

**Тема
«Залучення дітей до читання,
формування читацької компетентності»**

**Бібліотекар
Пазіменко Віра Костянтинівна**

ЗМІСТ

Вступ	2
Бібліотека – територія читання	3
Формування читацької культури учнів	5
Формування читацької компетентності	6
Масова робота бібліотеки	7
Бібліотечні уроки – процес формування інформаційних потреб і запитів	13
План проведення бібліотечних уроків.....	14
Знайомство з книгою.....	16
Знайомство з бібліотекою.....	17
Як до нас приходять книга.....	19
Структура книги.....	22
Вибір книжок у бібліотеці.....	23
Художники-ілюстратори дитячих книг.....	24
Знайомство з науково-пізнавальною літературою.....	26
Довідкове бюро школяра.....	27
Як читати книгу.....	29
Як написати відгук про книжку.....	30
Періодика. Що це таке?.....	30
Мандрівка з газетами і журналами.....	32
Про книгу і бібліотеку.....	35
Бібліографічний покажчик – помічник у виборі книг.....	36
Щоденник читача.....	37
Різні типи, види, серії книг.....	38
Довідковий апарат книги.....	39
З історії виникнення газет і журналів	41
Періодичні видання для учнів середнього віку.....	43
Як читати газету	44
Як читати журнал	44
Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки.....	44
Алфавітний каталог.....	46
Систематичний каталог.....	48
Довідкові видання.....	50
Енциклопедія – один із видів довідкової літератури.....	51
Словник – інструмент пізнання світу.....	52
Методи самостійної роботи з підручником.....	54
Доля книги, її минуле і сьогодення.....	55
Уміння підбирати літературу потрібної тематики	59
Як конспектувати книжку, статтю.....	60
Паперові та електронні книжки	61
Бібліотека: від минулого до сучасного	65
Використана література.....	69

Вступ

Сучасна система освіти переживає етап реформування та повного перезавантаження. Нова українська школа (НУШ) – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті. За умови введення в дію активного чинника – Закону України «Про освіту» та його дотримання НУШ характеризуватиме високий технологічний рівень, новітнє навчально-методичне й інформаційне забезпечення, потужний кадровий потенціал.

Шкільні бібліотеки як обов'язковий структурний підрозділ НУШ є важливим складником сучасного освітнього середовища. Головною метою діяльності шкільних бібліотек є забезпечення якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування учасників освітнього процесу та надання допомоги педагогам у всебічному розвитку особистості з глибоко усвідомленою громадською і соціальною позицією, системою наукових знань відповідно до інтересів Української держави. За концепцією НУШ, кожна школа матиме у своїй структурі сучасну бібліотеку, яка стане ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечить вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек, лабораторій. В умовах швидких трансформаційних змін першочерговим завданням для шкільної бібліотеки є перетворення її з центру бібліотечних ресурсів і доступу до інформації у центр дослідження, відкриття, творчості та інноваційної педагогіки.

Бібліотека – територія читання

Із усіх мистецтв найважливіше мистецтво читання.

В. Гете

Проблема дитячого читання турбує всіх людей, яким не байдуже майбутнє своєї країни. Назріло багато проблемних питань, що стосуються підтримки і розвитку дитячого читання. Читання є одним із важливих засобів задоволення духовних потреб людини, воно розвиває інтелект, формує зрілу, освічену і грамотну особистість. Саме тому його потрібно всіляко підтримувати і стимулювати. Дитяче читання є проблемою державного масштабу, своєрідним індикатором ставлення суспільства до свого майбутнього. Видатний письменник та педагог Василь Сухомлинський сказав: «Читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе».

Завдання шкільних бібліотекарів та педагогів – показувати учням привабливість і користь читання, популяризувати його, як один із видів здобуття інформації і цікаву форму проведення дозвілля, здатну змагатися з найсучаснішими засобами мас-медіа.

«...Дитяче читання, виховання книгою... - найтонший і найсильніший – поряд зі словами учителя та бібліотекаря – засіб впливу на душу дитини й підлітка. Що нас особливо турбує, так це те, щоб книжка залишалася і завжди була провідною силою виховання, щоб найголовнішою духовною потребою людини було читання» - писав В.О.Сухомлинський.

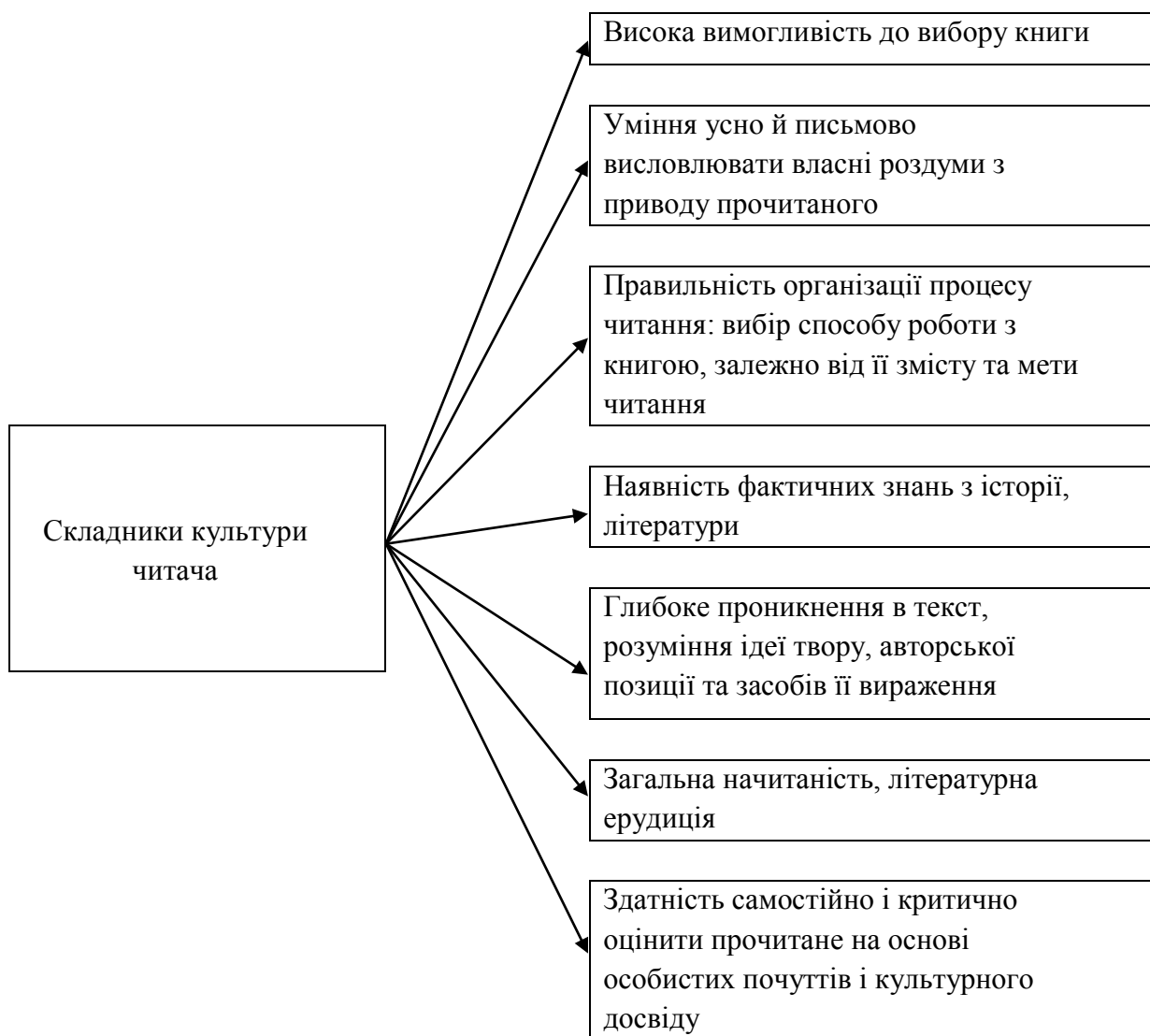
Навчити вмінню читати самостійно осмислено – одне з пріоритетних завдань педагогів та бібліотекарів. Його вирішенню сприяє їх майстерність залучити дітей до книги, оволодівати мистецтвом літературного читання, закріплювати читацькі навички, розширювати діапазон читацької компетентності.

Підтримка читання – це стратегічно важливий елемент культури, інструмент підвищення інтелектуального потенціалу нації, творчого розвитку особистості та соціальної активності українського суспільства. Глибока начитаність, літературна ерудиція значною мірою визначають особистість учня, його світогляд, коло інтересів, уміння сприймати прекрасне в мистецтві й у житті.

Читацька культура передбачає свідомий вибір тематики читання, його системність, повноту і глибину сприйняття та засвоєння тексту, загальну начитаність, знання інформації, компетенції обробки інформації, естетичне почуття, художній смак, читацькі інтереси.

Тому поняття «читацька культура» - це насамперед любов до книги, сукупність знань, умінь і почуттів читача, які дають змогу повноцінно й самостійно сприймати та засвоювати твори.

Культура читача включає такі складники:

Йоганн Вольфганг фон Гете казав: «Є три види читачів: перший – це той, хто насолоджується, не розмірковуючи, другий – хто судить, не насолоджуючись, і третій, серединний – хто судить, насолоджуючись, і насолоджуючись, розмірковує. Саме останній і відновлює твір знову».

Кваліфікованим читачем не можна стати, якщо всі книги поспіль читати. Він насолоджується і читає з різною швидкістю залежно від того, що читає. Поета треба читати по словах і рядках, історика – реченнями, прозаїка – абзацами, а детектив – сторінками; найголовніше – нічого суттєвого не пропустити, осмисливши і зрозумівши головне.

Формування кваліфікованого читача – процес тривалий і потребує спільних зусиль учителів, шкільного бібліотекаря, батьків та самого читача.

Виховання читацької культури учнів здійснюється в єдності класного та позакласного читання і передбачає проходження чотирьох етапів.

I етап. Формування інтересу до читання книги, мистецтва слова, уроків читання.

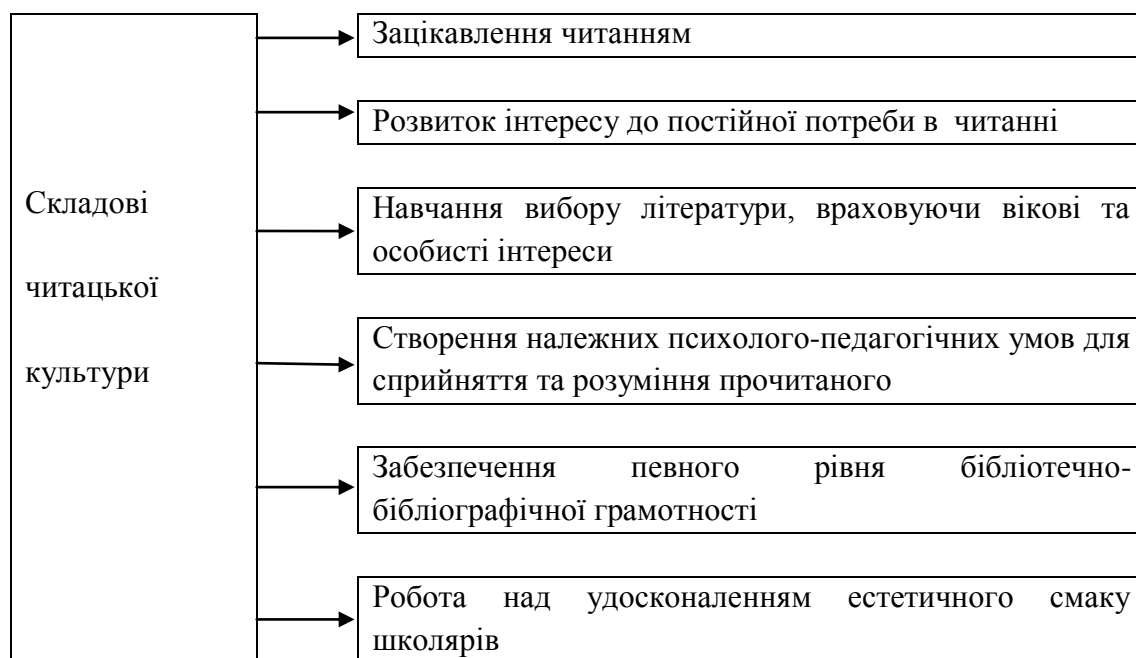
II етап. Оволодіння опорними літературними знаннями, загальним читацьким вмінням та навичками.

III етап. Переростання знань і способів діяльності в переконання, перетворення їх на особисті смаки та ідеали.

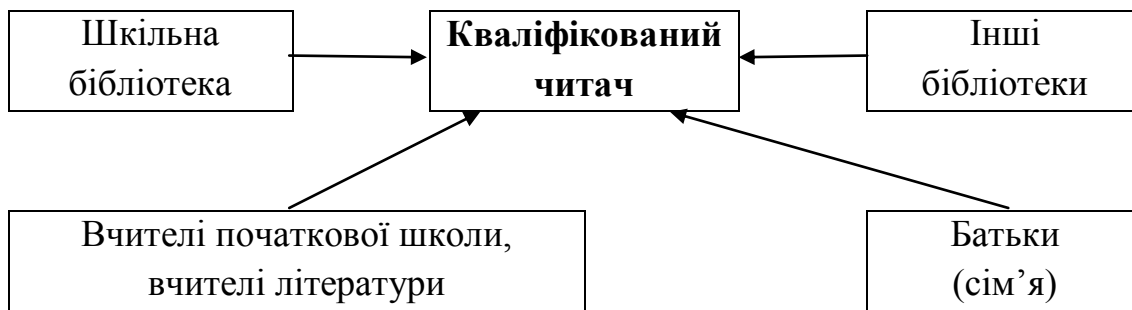
IV етап. Перетворення переконань у світогляд, мотиви поведінки в активну життєву позицію.

Формування читацької культури учнів

Мета – на всіх етапах формування читацьких інтересів визначити пріоритетні методи, прийоми, види та форми навчальної діяльності, що сприяють вихованню любові до книги та читання.

Робота з формування читацьких інтересів учнів та виховання кваліфікованого читача – це нескінченний творчий процес, спрямований на пошук стежки до серця і розуму школяра.

Формування кваліфікованого читача – це складне, але дуже важливе завдання, яке потрібно вирішувати з першого візиту першокласника в шкільну бібліотеку. Один із секретів або ключів до розв’язання цієї проблеми – це зацікавлення книгою.

Формування читацької компетентності

Читацька компетентність школяра - це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які дають змогу учневі свідомо здійснювати пошук книжок, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань і виявляються у процесі сформованості повноцінної навички читання, розуміння текстів різних жанрів, обізнаності з колом читання, сформованості особистісних ціннісних суджень щодо прочитаного.

Актуальною стає проблема розвитку читацької самостійності школярів, оскільки саме рівень сформованості навичок самостійної роботи з книгою є передумовою інтелектуального та духовного зростання учня. Зрозуміло, що неможливо сформувати читацьку компетентність без правильно організованої і серйозно поставленої роботи учнів з перших днів навчання з книгами із доступного кола читання, без виховання в дітей бажання і звички у вільний час звертатись до книги, читати ті, які підходять саме конкретній дитині, а не комусь іншому

Вміння та навички компетентного читача:

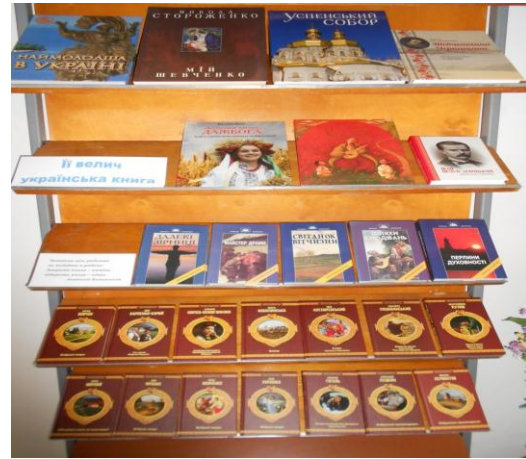
- ефективне використання довідково-бібліографічного апарату;
- знання розстановки та використання книжкового фонду;
- володіння алгоритмами пошуку інформації в друкованих виданнях;
- вміння грамотно оформити результати пошуку інформації в бібліотеці;
- систематизація інформації з різних джерел;
- вміння користуватися різними типами бібліотек;
- мати поняття про бібліотечні класифікації;
- володіння знаннями про бібліографічний опис книги;
- вміння формувати і оформлювати читацьку вимогу;
- вміння дбайливо поводитися з книгою, знати структуру книги, раціонально організовувати процес читання.

Масова робота бібліотеки

Захопити дитину читанням – завдання не просте. Масова робота – один з шляхів бібліотеки досягнення цієї мети.

Важливе пізнавальне й виховне значення мають книжкові виставки та тематичні полиці, які присвячуються різним подіям суспільного життя. Вони допомагають користувачам у виборі художньої чи науково-популярної літератури при вивченні творів письменників, при підготовці масових заходів. В бібліотеці оформлено книжкові виставки «Наша Вітчизна - Україна», «В країні цікавих уроків». Проводилися виставки книг до історичних дат та ювілеїв письменників. З метою ознайомлення учнів та вчителів з книжковими новинками - виставка «На хвилинку зупинись, нові книги подивись!»

Жива, дійова технологія популяризації літератури – бібліографічні огляди. Вони допомагають якнайкраще розкрити книжковий фонд бібліотеки, ширше популяризувати художню, науково-популярну, пізнавальну, довідкову літературу, періодичну пресу. Проводились такі огляди літератури: «Дивосвіт рідної природи», «Пророк, народжений Україною», «Моя країна – Україна», «Сторінки безкровної війни». Складено списки літератури, рекомендованої для позакласного читання.

Цікаво проходять ігри та вікторини, конкурси, літературні подорожі: «Турнір казкознавців», конкурс ерудитів «Знавці книги», «Юні читайлики», гра-конкурс «Сторінками улюблених казок», «Казковий вернісаж», казкова гра-подорож «Літературний диліжанс», інтелектуальний турнір, краєзнавча гра-подорож «Люби й вивчай свій рідний край», «Стежками Черкащини», історичний конкурс-круїз «Козаки – найдивовижніша нація у світі», гра-конкурс «Чарівна регата», літературна подорож «Казковий світ Василя Сухомлинського».

Турнір казкознавців

*Гра-конкурс
«Сторінками улюблених казок»,*

Інтелектуальний турнір

Конкурс ерудитів «Знавці книги»

*Казкова гра-подорож
«Літературний диліжанс»*

Гра-конкурс «Чарівна регата»

Бібліотека не залишається осторонь, коли в школі відзначаються пам'ятні дати або вшановуються ювіляри.

*Історичний конкурс-круз
«Козаки – найдивовижніша нація у світі»*

*День інформації
«Знаємо свої права – виконуємо
свої обов'язки»*

Літературна подорож «Казковий світ Василя Сухомлинського»

Кожного року проходить Тиждень книги. Цей захід дає можливість залучити якомога більше дітей до бібліотеки, викликати в них потребу до активного читання, виховати інтерес, повагу та любов до книги.

Традиційними вже стали конкурс ілюстрацій до улюбленого твору, прийом у читачі учнів 1 класу, перегляд фільму «Як твориться книга», відеовікторина «В гостях у героїв казок і мультфільмів».

Конкурс ілюстрацій до улюбленого твору

Прийом у читачі учнів 1 класу

Систематично поновлюються стенди «Куточок читача» та «Живи, книго!». Матеріали стендів знайомлять учнів школи з роботою бібліотеки та штабу бережливих, з результатами огляду-конкурсу по збереженню підручників, дають поради читачам і цікаву інформацію.

У межах місячника «Шкільна бібліотека – за здоровий спосіб життя».

*Конкурс плакатів і малюнків
«Я обираю здоров'я»*

*Спортивні змагання
«Сильні, сміливі, спритні»*

Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек «Бібліотека Нової української школи - простір для освітніх можливостей кожного учня».

*Смайл-опитування
«Чи є майбутнє у книжок та бібліотек?»*

Дублер-шоу «Бібліотекар на годину»

Виготовлення лепбуків «Мої улюблені книги»

Акція «Шкільна бібліотека – нова домівка для твоєї книги»

*Огляд нової літератури
«На хвилинку зупинись, нові книги подивись»*

Фотоконкурс «Я і моя улюблена книга: читаю і тобі раджу»

*Бібліотечний урок
«Знайомство з бібліотекою»*

Бібліотечний урок «Книги, які «знають усе»

Бібліотечні уроки - процес формування інформаційних потреб і запитів

Головне завдання шкільної бібліотеки полягає в інформаційно-методичному забезпеченні навчально-виховного процесу. Бібліотека – це інформаційний центр, де учні формують читацькі смаки, розвивають любов до книги. Саме бібліотека сприяє розвитку особистості дитини, культури спілкування, підвищенню інформаційної, освітньої, пізнавальної, інтелектуальної діяльності школярів.

Поєднуючи різні форми роботи, бібліотека постійно працює над тим, щоб заохочувати дітей до читання, зацікавити їх книгою, процесом пізнання. Протягом останнього часу спостерігається спад читацької активності та культури читання школярів. І пріоритетне завдання шкільної бібліотеки полягає у формуванні інформаційної культури читачів, розвитку культури читання, підвищенні рівня популяризації книги.

Успіх нашої школи на реалізацію реформування національної школи значною мірою залежить від прискорення інформаційних процесів. Проте навіть найдосконаліша система інформації не буде ефективною, якщо її споживачі не виявлятимуть до неї зацікавлення і не вмітимуть нею користуватися.

Сучасна людина, яка живе в умовах інформаційного суспільства, повинна не тільки вміти читати, писати, говорити, але й швидко та вільно орієнтуватися у потоці усної та писемної інформації. Оновлюється освіта, вводяться нові програми технології навчання, але головним залишається вміння учнів вчитися, вміння самостійно знаходити інформацію, оцінювати її, обробляти, аналізувати, використовувати та створювати якісно нову. Вміння учня працювати з додатковою літературою з різних предметів допоможе вивести учня за рамки підручника, глибше осмислити і зрозуміти вивчену тему, розділ, сприяти досягненням учнів як під час навчання у школі, так і у самостійному житті.

Складаючи програму бібліотечно-бібліографічної освіти, намагаюся забезпечити поступове набуття та поглиблення знань учнями. На кожному наступному занятті використовується більш складний матеріал, а бібліотекар має можливість керувати пізнавально-практичною діяльністю учнів, сприяти їх творчому зростанню.

ПЛАН

ПРОВЕДЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ УРОКІВ

Мета. Виховувати сучасного незалежного бібліотечного користувача; навчити дітей формулювати коректно свої інформаційні запити; вести результативний пошук інформації; обробляти і використовувати інформацію відповідно для учбових і пізнавальних знань, використовуючи як книгу так і сучасні інформаційні технології.

1 клас

Тема 1. Знайомство з книгою.

Книга – твій друг, товариш, порадник (бережливе ставлення до книги).

Тема 2. Знайомство з бібліотекою (екскурсія до бібліотеки).

Бібліотекар і читач. Правила користування бібліотекою.

Різноманітність книг, їх місце в бібліотеці, порядок розстановки.

2 клас

Тема 1. Як до нас приходять книги.

Дати уявлення учням про велику працю, вкладену в створення книги людьми різних професій. Необхідність бережливого ставлення до книги.

Тема 2. Структура книги.

Ознайомити учнів зі структурними елементами книги та їх призначенням.

Тема 3. Вибір книг у бібліотеці.

Відкритий доступ до книжкового фонду: порядок розташування книг на полицях, поличні роздільники, закладки. Книжкові виставки.

3 клас

Тема 1. Художники-ілюстратори дитячих книг.

Ілюстрація в книзі. Особливості ілюстрування літератури (наукової, науково-пізнавальної, художньої).

Тема 2. Знайомство з науково-пізнавальною літературою.

Різноманітність тематики. Особливості науково-пізнавальної книги. Як читати науково-пізнавальну літературу.

Тема 3. Довідкове бюро школяра.

Книги, які «знають усе», - енциклопедії, словники, довідники. Як користуватися довідковою літературою.

4 клас

Тема 1. Як читати книгу.

Завдання, які повинні бути розв'язані під час читання.

Тема 2. Відгук про книгу.

Відгук – продумана думка про твір, яка підтверджується посиланнями на текст. Форма відгуку.

Тема 3. Періодика. Що це таке?

Поняття про газету та журнал. Місцеві періодичні видання для дітей. Періодичність, постійні рубрики, зміст, тематика.

5 клас

Тема 1. Про книгу і бібліотеку.

Роль книги в житті людини. Призначення бібліотеки.

Абонемент і читальний зал.

Тема 2. Бібліографічні покажчики – помічники у виборі книг.

Для чого створюються покажчики, їх види. Як користуватися покажчиком при виборі книг.

Тема 3. Щоденник читача.

Що таке щоденник читача, його призначення. Правила запису у щоденнику читача.

6 клас

Тема 1. Різні типи, види, серії книг.

Охарактеризувати типи, види книг. Ознайомити читачів з книгами різних серій.

Тема 2. Довідковий апарат книги.

Ознайомлення з довідковим апаратом книги. Значення складників довідкового апарату при роботі з книгою.

Тема 3. З історії виникнення газет і журналів. Періодичні видання для учнів середнього віку. Як читати газету. Як читати журнал.

7 клас

Тема 1. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки.

Призначення. Структура. Предметний каталог. Картотеки.

Тема 2. Алфавітний каталог.

Призначення. Структура.

Тема 3. Систематичний каталог.

Призначення. Структура.

8 клас

Тема 1. Довідкові видання.

Основні види довідкових видань. Призначення. Довідники. Види довідників. Призначення. Структура.

Тема 2. Енциклопедія – один із видів довідкової літератури. Види енциклопедій. Призначення. Структура. Довідковий апарат енциклопедій.

Тема 3. Словник – інструмент пізнання світу.
Види словників. Призначення. Структура.

9 клас

Тема 1. Методи самостійної роботи з підручником.

Тема 2. Доля книги, її минуле й сьогодення.

Книги-плитки. Книги-стрічки. Книга з воску. Книга зі шкіри.
Берестяна книга. Книга з паперу.

10 клас

Тема 1. Уміння підбирати літературу потрібної тематики.

Алгоритм «Як знайти книгу».

Тема 2. Як конспектувати книжку, статтю.

Види конспектів. Правила конспектування.

11 клас

Тема 1 Паперові та електронні книжки.

Тема 2. Бібліотека: від минулого до сучасного.

1-й клас

Знайомство з книгою

Книга – це мудрий, добрий друг. Вона супроводжує нас у житті. Не можна уявити людину, яка б обходилася без книг. Книги ведуть нас у дивовижний світ, знайомлять з прекрасними людьми. Як би довго не жила та чи інша людина, вона має лише одне життя, а читаючи книги, особливо художні, ми переносимося в інші часи, разом з героями книг радіємо, переживаємо найтяжчі випробування, йдемо на героїчні подвиги. Книга навчає нас рідної мови, вчить відчувати красу слова, усвідомлювати його велику силу.

Давайте ознайомимося з правилами поведження з книгою.

1. Беріть книгу чистими руками.
2. Щоб з книги не випадали сторінки, під час читання не перегинайте її.
3. Не закладайте сторінки ручками, олівцями чи іншими предметами, користуйтеся закладками.
4. Для збереження книги її слід обгорнути.
5. Не читайте під час їжі, не малюйте на них, не підкреслюйте слів.
А чи знаєте ви, діти, чому старіють книжки?

Мама Ірочці в книгарні
Книжечки купила гарні.
В них чого тільки немає,
Іра з втіхи аж співає.
День минув – і книги плачуть.
Бо постаріли неначе.
Іра їх, як оглядала,
Часто в ротик пальчик клала.
Став папір брудний,
Хоч бери його та мий.

У кожного з вас є, мабуть, багато книжок. А щоб вони ніколи не плакали, їх необхідно берегти, тримати в хорошому стані.

Любіть книгу, читайте вдумливо, ставтеся з повагою до тих, хто творить для нас ці найдорожчі скарби людських знань, великих почуттів та прекрасних образів.

Знайомство з бібліотекою

Діти, сьогодні ви прийшли до бібліотеки. А хто ж скаже, що таке бібліотека? Так, бібліотека – це чудовий будиночок, у якому живуть книги. І як бачите, книг у нашому будиночку дуже багато.

Ось уже минуло півроку, як ви навчаєтеся в школі. За цей час усі ви навчилися гарно читати і писати. Нещодавно ви закінчили вивчати найпершу книгу – Буквар, знаєте всі букви і тепер можете прочитати геть усі книги.

Ще до того, як ви самі навчилися читати, для вас старші читали різні дитячі книжечки, казочки. Які книжечки з тих, що вам читала мама, тато, бабуся, дідусь, братик, сестричка ви запам'ятали?

Діти, мабуть у кожного з вас є книги, які вам купували батьки. І ось тепер, як ви вивчили всі букви, я впевнена, що ви прочитаєте всі книги, які є у вас удома.

- А які книги є у вас?
- Чи любите ви читати?
- Що ви любите найбільше слухати: казки, оповідання чи вірші?
- Хто у вашій сім'ї читає найбільше?
- Де можна брати книги для читання?

Для того, щоб ви краще дізналися про те, що вас цікавить, про того чи іншого героя, про рослини, про тварин, про дітей – ваших ровесників вам потрібна буде бібліотека. Ось подивіться, скільки книг у бібліотеці! Всі вони красиві, різнобарвні, з яскравими малюнками. А в книгах живуть ваші

улюблені герої: Дюймовочка, Котигорошко, Попелюшка та багато інших.

Ось ми зараз і перевіримо, як добре ви знаєте дитячі книги, і пограємо у гру, яка називається: «Яка це книга?» Я буду зачитувати уривки з творів, а ви повинні назвати, з якої це книги.

Діти, скажіть, будь ласка, коли ви написали листа бабусі, яка живе у іншому місті чи селі, то як цей лист знайде дорогу до бабусі?

Правильно, за адресою, написаною на конверті. Посилаючи листа, ви написали на конверті назву міста чи села, вулиці, номер будинку і, звичайно ж, прізвище та ім'я бабусі. Тепер лист без затримки добереться до неї. Ось і в бібліотеці в кожній книзі є своє місце, своя адреса, куди її треба поставити, щоб швидко знайти книгу.

Бібліотека – це начебто книжкове місто. В ньому є вулиці й будинки. У кожній книзі своя кімната на полиці. Коли станете читачами бібліотеки, дізнаєтесь адреси всіх книг.

А для цього потрібно знати основні правила користування бібліотекою.

Перш за все, я вам хочу розповісти казочку про книгу.

Було це не в далекі часи, а зовсім недавно – в нашому книжковому містечку. Книжечки в ньому жили – не тужили. До них приходили діти, такі ж, як і ви, кликали до себе в гості. Не надовго – на тиждень, на два. Книжечки раділи. Вони люблять мандрувати, дружити з дітьми, знайомитися з новими людьми. Деяким книгам сподобалося в гостях, їх бережно одягали в гарні платтячка, які називались обкладинками, між листочками клали яскраві закладки, щоб швидко знайти останню прочитану сторінку. А відпочивали вони на чистих столиках або шафах. Але деяким книжечкам жилося погано.

- Мене ногою під диван заштовхували! – скаржилась одна.

- Сторінки пом'яли! - підхопила інша.

- А мене брали брудними руками, і тепер я така замурзана, - плачучи говорила третя.

Ви уважно слухали казочку, а хто тепер скаже, як потрібно поводитися з книгою?

Щоб потрапити до ваших рук, книга проходить великий і важкий шлях. Спочатку книгу пише письменник чи поет. Потім ця книга потрапляє до редактора, який перечитує її. І аж тоді книгу друкують на друкарському станку.

У багатьох книжках ви бачите яскраві малюнки. Отже, у створенні книги беруть участь і художники.

Це ще раз доводить, що книгу потрібно берегти. Не можна кидати її, рвати, малювати на ній, вирізати з неї малюнки і сторінки, загинати аркуші.

Особливо бережно треба поводитися з бібліотечною книгою:

обов'язково обгорнути в чистий папір, носити в папці, а прочитавши, вчасно здати в бібліотеку. Розірвану книгу треба підклеїти. Ось перед вами виставка дитячих книжок. Ці книжечки написані для таких маленьких діточок, як ви. З більшістю з них ви, мабуть, уже знайомі. Подивіться, які вони красиві, різнокольорові, з красивими малюнками. Всі ці книги, після того, як ви запишетесь до бібліотеки, зможете взяти і прочитати.

Наша бібліотека не звичайна. Ви знаєте, що вона знаходиться в школі, тому її називають шкільною. У нас ще є книги, за якими діти навчаються. Ці книги називаються підручниками.

- Які підручники є у вас?

- Як потрібно ставитися до підручників?

- На який термін видаються підручники?

Не кожену книгу можна взяти додому. Є книги, які додому не видаються. З ними діти працюють прямо тут, у бібліотеці. Це дуже цінні й рідкісні книги.

(Показати дітям формуляр, пояснити, що це картка, у яку записуються книжки, які видаються додому. Кожний формуляр заповнюється на одного учня, прізвище й ім'я якого пишуться на першій сторінці. Формуляри розставляються по класах. Діти вибирають книжки і записуються до бібліотеки.)

2-й клас

Як до нас приходять книги

Бачить – не бачить, чути – не чує.
Мовчки говорить, дуже мудрує.
Часом захоче – правди навчає,
Іноді бреше, всіх звеселяє.
Люба розмова, - будемо діти,
З нею довіку жити-дружити.
Хто ж то така в світі щаслива,
Мудра, правдива і жартівлива?
Як не вгадали, стану в пригоді,
Річ коротенька – книжка, та й годі.

Леонід Глібов

У давнину на землі не було книжок у сучасному вигляді, бо люди ще не вміли їх виготовляти.

Сторінками найдавнішим книгам слугували камені, стіни печер, сокири, посуд, щити. Писали на всьому: не було ані паперу, ані ручок чи олівців.

Згодом люди додумалися писати на вогкій глині, яку потім сушили та випалювали на вогні. Та хіба на сторінках-цеглинах багато напишеш? До того ж ці книги були важкими й незручними. Коли б, скажімо, якийсь учень збирався у дорогу і брав із собою дві-три книги, йому знадобився б віз.

З часом стали виробляти зручні й легкі книжки з тонкої козячої або телячої шкіри. Першу таку книжку виготовили у старовинному місті Пергама. Через те папір, виготовлений із шкіри тварин і називали *пергаментом*. Але такі книги були дуже дорогими. На виготовлення однієї такої книги потрібні були шкіри з цілої череди телят.

Отож людина шукала, з чого робити книги, щоб вони були простішими та дешевшими. В Африці вздовж річок росте болотяна рослина – папірус. Спочатку його використовували лише на будівництві. Якось один чоловік лагодив свою хатину. Розрізав стеблину папірусу, витяг волокнисту середину і поклав її на сонці. Через деякий час він побачив, що волокна перетворилися на сухі вузькі стрічки. Ще більше здивувався чоловік, побачивши, що ці стрічки добре вбирають фарбу. Отже, на папірусі можна писати! Відтоді і з'явилися книжки з папірусу. Писати на них було зручно, але через кілька років такі книги ламалися й розсипалися.

Справжній папір, на якому пишуть сьогодні, люди навчилися робити дві тисячі років тому. Тоді й почали у багатьох країнах світу писати на папері, саме писати, бо книжки були рукописними, і одну книгу переписували, бувало, кілька років.

Минуло ще багато часу, поки з'явилося книгодрукування. Перший друкарський верстат винайшов німець Йоган Гутенберг. Він брав дерев'яні брусочки і на них вирізав опуклі букви. Потім ці букви він зв'язував одну з одною, щоб вийшло слово, змазував їх чорнилом, натискав, і на білому папері залишався відбиток.

Але дерев'яні букви були грубими, скріплені мотузками, хиталися. Тому надруковані рядки виходили нерівними. Та він все одно наполегливо працював і придумав металеві букви і верстат, який був механізованим, що дуже прискорювало друкування книжок.

Засновником книгодрукування в Росії та в Україні був Іван Федоров.

А як же зараз виготовляють книжки?

Книжки друкують на папері. А з чого роблять папір? З дерева. Наша країна багата лісами, але це не означає, що їх можна знищувати. Існують спеціальні служби, які суворо стежать за тим, щоб дерева не вирубували більше, ніж передбачено нормами.

Лісоруби валять дерева, обрубують гілки і очищені таким чином стовбури вивозять на склади. Там їх розпилують на окремі колоди, могутніми кранами завантажують у залізничні вагони, які відвозять їх на комбінат з виробництва паперу. У деяких районах, де є річки, ліс сплавають.

Розгорнуто рух із збирання макулатури. Старі газети та журнали на спеціальних підприємствах переробляють і потім використовують для виготовлення паперу. Це не лише зберігає ліси від повного знищення, а й значно знижує витрати на виготовлення паперу.

Праця письменника нелегка. Щоб написати цікаву книжку, треба багато знати й уміти свої знання передати іншим людям у вигляді казок, віршів, оповідань.

Ви, певно, звернули увагу на те, що всі дитячі книжки виходять з яскравими, барвистими картинками. Їх створює для вас художник. Він має добре знати та розуміти зміст літературного твору, до якого малює ілюстрації. Адже ілюстрації допомагають читачам глибше зрозуміти зміст твору, яскравіше уявити образи його героїв.

Перш ніж книжки віддрукують у друкарні (на книжковій фабриці), вони потрапляють у видавництво. Тут рукопис письменника та ілюстрації художника видавничі редактори підготують, щоб потім передати їх на книжкову фабрику. В нашій країні багато спеціалізованих видавництв, у тому числі такі, що випускають у світ тільки дитячу літературу.

На книжкових фабриках працюють сотні робітників та інженерів. Кожного ранку через прохідну підприємства вони йдуть до своїх цехів, на свої робочі місця.

Підготовлений видавництвом рукопис надходить до складального цеху. Тут на найсучасніших фотоскладальних автоматах оператор підготує фотонабір, тобто зображення тексту на фотоплівці.

Сучасна техніка прийшла на допомогу людям і у виготовленні кольорових ілюстрацій. Оператор працює на одному з найсучасніших електронних автоматів.

Ретушер перевіряє якість одержаного зображення і, якщо це необхідно, робить виправлення.

Щоб надрукувати книжку, треба підготувати папір. До книжкових фабрик папір надходить у величезних рулонах. Робітник на спеціальній різальній машині розрізає папір на аркуші певного розміру (формату).

У друкарському цеху розміщено цілий ряд багатосекційних друкарських машин. У друкарську машину закладають підготовлений папір і спеціальні поліграфічні фарби. На кожній секції закріплюють

металеві пластини з нанесеними на них відповідними текстами та ілюстраціями. Внаслідок складного технологічного процесу, що відбувається у друкарській машині, друкар через кілька секунд після її вмикання одержує кольорове зображення сторінок майбутньої книжки.

Коли аркуші віддруковано, друкар перевіряє якість зображення, звіряючи його із затвердженим зразком.

У брошурувально-палітурному цеху віддруковані аркуші згинають у такій послідовності, щоб сторінки книжки були розташовані у відповідності з їхньою нумерацією. Цю роботу виконують машини. Вони називаються фальцювальними.

Сфальцьовані аркуші необхідно підібрати у певній послідовності. Цю роботу виконує аркушепідбиральна машина. Вона має спеціальний контрольний пристрій, який стежить за тим, щоб усі аркуші подавалися вчасно.

Щоб аркуші не розсипалися і не загубилися, їх треба один за одним скріпити. На машинах підібрані і сфальцьовані аркуші однієї книжки зшивають і одержують книжковий блок. Для більш міцного скріплення книжки корінець блока змащують клеєм і просушують. Готовий блок обрізають з трьох боків, щоб усі сторінки мали однакові поля та розміри.

Коли книжковий блок готовий, його вставляють у заздалегідь підготовлену палітурку та закріплюють. Ось книжка вже й готова. Її перевіряють, упаковують та відправляють на книжкові склади, а звідти – до книжкових магазинів.

Якщо у магазині немає потрібної вам книжки, ви завжди можете отримати її у бібліотеці. Бібліотекар підбере вам книжку, запише її на ваше ім'я до спеціальної картки – формуляру. У бібліотеці ви зможете прочитати не лише книжки, а й газети та журнали.

Структура книги

Візьмемо в руки книгу і розглянемо її. Чим вона розпочинається?

Насамперед ви бачите *обкладинку*. Це обличчя (або одяг) книги, це те, що зовні вирізняє її з поміж інших видань. Нерідко саме завдяки обкладинці читач вирішує – зацікавить його книга чи ні.

Розгляньте обкладинку книги. Яка вона на дотик – цупка чи м'яка? З чого зроблена? Обкладинка з цупкого матеріалу (картону) називається *палітуркою*. Є видання, які крім оправи, мають ще й паперову обгортку, найчастіше кольорову. Її називають *суперобгорткою*.

Обкладинка складається з передньої (лицьової) і задньої сторони та *корінця*. На передній стороні звичайно вміщують прізвище автора, назву

книги, видавництва, інші відомості, а іноді й малюнок. На корінці подається прізвище автора, назва книги, номер тому або частини.

Коли перегорнете обкладинку, побачите аркуш паперу, що з'єднує її із сторінками – *форзац*. Це слово запозичене з німецької мови. У перекладі означає «сторінки, які йдуть перед текстом». Половина його приклеєна до внутрішньої сторони обкладинки. Друга половина залишається вільною. Такий самий аркуш є і в кінці опракованої книги.

На форзаці бувають орнаменти або малюнки.

Сторінка на початку книги, на якій вміщено прізвище автора, назву книги, назву видавництва, місце та рік видання (вихідні дані) називається *титульна*.

Поруч із титульним аркушем розташований *фронтистис* – портрет автора або малюнок, який розкриває зміст книги.

Як відомо, сторінки кожної книги нумеруються. Послідовна нумерація сторінок книги називається *пагінацією*. Цифри, які визначають порядковий номер кожної сторінки, зветься *колонцифрами*.

Колонцифри можуть бути як у нижній, так і у верхній частині сторінки. Здебільшого колонцифри друкуються арабськими цифрами.

У деяких книгах у верхній частині сторінки подано так званий *колонтитул*, тобто напис над сторінкою, який містить назву книги, статті, розділу, прізвище автора. Колонтитул може бути однаковим над усіма сторінками, може бути і змінним, тобто іншим над кожною частиною книги, розділом, статтею, сторінкою. Колонтитули полегшують відшукування в книзі потрібних матеріалів.

Вибір книжок у бібліотеці

В нашій країні видається велика кількість книг для дітей. Серед них багато оповідань, віршів, розповідей про ліси, ріки, життя тварин, про наукові відкриття та мандрівки. Багато книг присвячено історії нашої країни, народознавству.

Всі книги прочитати неможливо, тому треба вибрати найцікавіші, найбільш необхідні. А як знайти такі книги?

У бібліотеці на полицях книги розташовані в певному порядку. Окремо розставлені книги для учнів молодшого шкільного віку (1-4 кл.), окремо для середнього (5-9 кл.), окремо – для учнів старшого шкільного віку.

Книги на полицях розставлені за темами. Назви тем написані на поличних роздільниках. Розстановка книг за темами називається тематичною. Для того, щоб знайти книгу, нам потрібно знати її тему, зміст. Якщо вам хочеться прочитати про природу, ви звернетесь до полиці, на

якій буде роздільник «Біологічні науки». Яка ж книга на цій полиці буде для вас найцікавішою?

Пригадаймо, як дізнатись про зміст книги до того, як ми почнемо її читати.

На титульній сторінці розміщені вихідні дані про книгу. Це прізвище автора книги, для якого віку вона, її назва, коли й де саме, у якому видавництві друкowana. З другої сторони титульної сторінки розміщена коротка анотація на книгу, тобто про що в ній розповідається, хто художник та інші дані. З вихідних даних можна скласти уявлення про книгу, з'ясувати, чи вона цікава для вас.

Буває в книзі передмова, з якої ви дізнаєтеся про її автора й твори, які він ще написав.

В кінці або на початку книги є зміст. Він теж розкаже вам, про що розповідає книга.

Де ще можна дізнатись про цікаві книги?

У бібліотеці часто організують книжкові виставки. Виставки присвячуються окремим темам або творчості письменника. На виставці «На хвилинку зупинись, нові книги подивись» розміщені нові книжки, що надійшли в бібліотеку. Завжди звертайте увагу на ці виставки. Але на полицях стоять не всі книжки, які є в бібліотеці. Частина з них читають діти.

Допоможуть у виборі книги картотеки, бібліографічні покажчики. Можна вибрати книгу за рекомендацією бібліотекаря або товариша.

Український письменник І.Я.Франко писав:

«Книги – морська глибина,
Хто в ній пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.»

Читайте, збагачуйте знаннями. Будете читати, більше будете знати, краще навчатись.

А зараз, діти, ви постараетесь самі вибрати потрібну для вас книгу.

3-й клас

Художники-ілюстратори дитячих книг

Дуже часто наше перше знайомство з книжкою починається з ілюстрації. Ілюстрація – малюнок, який розкриває зміст книжкового тексту. Коли ми беремо в руки книжку, нашу увагу насамперед привертає її оформлення. Ілюстрації мають велике значення, вони полегшують сприймання навчального матеріалу, розвивають фантазію, думку, логіку.

Зараз важко знайти книгу, у якій не було б жодного малюнка, схеми, діаграми, фотографії. Книжку прикрашають гравюри, акварелі, мініатюри, пейзажі, портрети, орнаменти.

В науково-популярній книжці, де зміст розкривається стисло, логічно, де точні наукові факти, ілюстрації підбираються відповідно до тексту: стислі, точні, дохідливі. Вони мають полегшити сприйняття матеріалу. Це схеми, креслення, графіки.

Фантазія художника спроможна творити чудеса. На малюнках оживають герої книги, країни, міста, де відбуваються події. І все, про що розповідає автор, стає близьким і зрозумілим.

Ілюстрації в книжці не однакові, ви звернули на це увагу?

На початку книги або розділу – *заставка*.

Сторінкова – на весь листок.

Текстова – в тексті.

Кінцівки – в кінці розділу, частини чи книги.

Художник для ілюстрації обирає епізоди, що найповніше розкривають зміст тексту або окремих фрагментів літературного твору.

Заставка зображує яскраві моменти, епізоди, які можуть підказати читачеві, про що піде мова у тексті.

Кінцівка найчастіше відтворює завершальну дію книжки чи розділу.

Заставка і кінцівка можуть бути орнаментальними. Орнамент має відповідати характеру описаної в літературному творі епохи. Орнамент – узор, візерунок. Художнє оформлення виконується олівцем, тушшю чи фарбами.

Як же художник створює ілюстрації? Він читає рукопис майбутньої книги. Знайомиться з героями повісті, оповідання, роману. Найголовніше для нього – зрозуміти характери, уявити обличчя героїв, фігури, жести, зовнішній вигляд, побут, речі, щоб ілюстрація точно відповідала текстові.

Кожен художник по-своєму ставиться до героїв твору і це відображається на його малюнках. Ось чому до одного і того ж твору створюються різні ілюстрації. Французький письменник Антуан де Сент Екзюпері, автор «Маленького принца», сам зробив малюнки для своєї книжки. Той, хто прочитав цю казку, вже не уявляє маленького принца інакше, ніж його уявляв Сент Екзюпері.

Можна назвати ще багато письменників, які самі ілюстрували свої твори. Малював О.Пушкін, талановиті картини писали Т.Г.Шевченко і М.Ю.Лермонтов, Є.Чарушин, В.Біанкі, В.Сутєєв, В.Дісней. До речі, В.Дісней не тільки писав книжки і робив до них малюнки – він за тими малюнками створював мультиплікаційні фільми.

Знайомство з науково-пізнавальною літературою

Пізнавальна література – це специфічна область мистецтва слова, що прагне в доступній і образній формі відтворити ті чи інші факти науки, історії, розвитку суспільства і людської думки, і на основі цього розширює кругозір читача. Без читання такої літератури неможливо як становлення дитини-читача, його подальший літературний розвиток, так і розширення кругозору будь-якого школяра в різних областях наукового і суспільного знання.

Популяризація наукових знань про навколишній світ – необхідна ланка в системі освіти. Вона дає можливість донести складну інформацію про зміст різних галузей науки (природничих і гуманітарних) у доступній формі, літературною мовою. До науково – популярної літератури належать і біографії історичних осіб, діячів науки і культури, і розповіді про подорожі, оповідання про природу і фізичні явища, історичні події.

Найпростішим і найбільш відповідним дитячому сприйняттю є розповідь.

Що таке науково-пізнавальна розповідь і чим вона відрізняється від художньої?

Художня не має на меті передачу якої-небудь точної інформації про навколишній світ, хоча вона там не може не бути присутня. Художня розповідь створює в першу чергу художній образ світу, що спирається як на знання так і на вимисел.

Письменник використовує відомий йому фактологічний матеріал не для того, щоб когось познайомити з ним і поповнити знання про предмет, а щоб по-перше, створити переконливий образ (намалювати словом), а по-друге, висловити своє ставлення до зображувальних реалій: свої почуття, думки – і захопити ними читача. Тобто виразити свій творчий потенціал.

Художньо-пізнавальна література.

Ряд фахівців з літературознавства в школі вводять таке поняття, як художньо-пізнавальна література. Звичайно, оповідання М.Пришвіна, С.Біанкі, М.Сладкова повністю вкладаються в це поняття, відповідають йому. З одного боку, автор абсолютно достовірно, в деталях описує зовнішній вигляд і звички пташок. З іншого, він складає діалог, який нібито ведуть між собою синички-гаєчки і дає зрозуміти, який подив і захоплення викликають в ньому ці пташки. Схоже він висловлюється і в інших оповіданнях. Безумовно, це художні розповіді, але і в пізнавальному значенні їм теж не відмовиш.

Що таке науково-пізнавальна розповідь?

Науково-пізнавальний твір розкриває тему з історичних позицій, у

розвитку і в логічному взаємозв'язку. Тим самим він сприяє становленню логічного мислення, допомагає усвідомлювати причинно-наслідковий зв'язок між явищами.

Науково-пізнавальна розповідь стимулює школяра до освоєння спеціальної довідкової літератури, допомагає навчитися користуватися енциклопедіями, словниками, довідниками з різних галузей знань. Вона сприяє створенню чіткого уявлення про систему довідкових посібників, доступно розкривають термінологію.

Особливості науково-пізнавальної літератури:

- текст наукового стилю, вживаються терміни;
- розширений довідковий апарат (передмова, післямова, тлумачні словники, коментарі тощо);
- велика кількість ілюстрацій, їх різноманітність (малюнки, схеми, карти, фотографії, таблиці тощо);
- автори науково-пізнавальних книжок не просто письменники, вони за професією вчені, науковці, інженери, адже тільки вони можуть достовірно пояснити дітям різні наукові питання.

Як читати науково-пізнавальної літературу? Читання може бути різним: перегляд, вибіркоче читання, повне читання, вивчення.

Вибрати такі книги можна за допомогою бібліографічних посібників. Крім цього, можуть допомогти матеріали рубрик, які є в дитячих журналах «Пізнайко», «Барвінок», «Юний натураліст», «Юний технік».

А тепер вашій увазі деякі науково-пізнавальні книги для молодших школярів, що є в нашій бібліотеці.

Довідкове бюро школяра

Кожного дня у вас виникає багато найрізноманітніших питань: чому буває день і ніч, яка професія найцікавіша, чи є життя на інших планетах...

Хто? Що? Чому? Навіщо? Як же знайти відповіді на ці багаточисленні запитання? Вам допоможуть батьки, вчителі, товариші. Якщо хтось не зможе відповісти на питання, нічого дивного не буде.

Декілька століть назад на Землі жили вчені, про яких говорили: це люди енциклопедичних знань, які все знають. Зараз при сучасному розвитку науки, знати все, що відкрито, практично не можливо. Але кожен повинен вміти знайти відповідь. В цьому допомагають спеціальні книги – *довідники*. Вони написані для того, щоб відповідати на питання.

Є книги, які називаються *енциклопедіями*. В нашій країні створено багато різних енциклопедій. Найголовніша з них – ВРЕ (Велика радянська енциклопедія). Вона видана для дорослих.

Вперше в нашій країні для дітей була видана ДЕ (Дитяча енциклопедія). В її створенні брали участь вчені, педагоги, письменники, художники. Енциклопедія складається з 12-ти томів. Користуються ДЕ в основному учні 4-9 класів. Для третьокласників є спеціальні енциклопедичні словники «Що таке? Хто такий?» в трьох томах. В них знайдете відповіді на найрізноманітніші запитання.

Як же користуватися цими книгами? Як шукати відповіді? В першому томі є передмова. Вона розповідає, як користуватися енциклопедією. Кожне оповідання в книзі пояснює значення того чи іншого слова. Оповідання розміщені за алфавітом – від А до Я.

Перший том – букви від А до З
другий том – від І до П
третій том – від Р до Я.

На обкладинці і титульному листі кожного тому написано букви, якими починається том. В кожному томі є зміст, оформлений на кольорових листах. На них розміщені списки слів, які починаються на букви А, Б, В. А поруч вказуються сторінки, на яких можна прочитати ці слова.

Оповідання можна читати підряд, а можна знайти потрібне слово і прочитати про нього. З цих книг ви дізнаєтесь про різні історичні події, про нашу Батьківщину, зробите цікаву мандрівку по інших країнах, познайомитеся з різними письменниками, художниками, композиторами, вченими, видатними полководцями, відкриєте чудовий світ тварин і рослин.

Видавництво «Дитяча література» випускає серію кольорових книг – *енциклопедичних словників* для молодших школярів. Автори словників – відомі вчені, письменники. Вони розповідають про те, що нас оточує. Кожен словник має свою тему. Вони пояснюють значення окремих слів. Слова в них розміщені за алфавітом. Про кожне слово – невеличке оповідання. На початку або в кінці книги є алфавітний покажчик або зміст. Заголовок словника часто підказує, на які запитання читач може отримати в ньому відповідь.

Книжка завжди поряд.

Книжка – добрий, милий друг,

Книжка знає все навкруг –

Що, до чого, звідки, як

І про що писав Маршак.

З нею визнаєш 100 країн

І сягнеш морських глибин.

Долетим за мить одну
В міжпланетну далину.
Друг твій, книжка відповість,
Що верблюду в пустелі їсть,
Скільки літ живуть кити -
З нею все узнаєш ти!

Марія Пригара

В кінці уроку для закріплення матеріалу учням дається завдання знайти значення того чи іншого слова. Проводиться гра «Хто швидше відповість?»

4-й клас

Як читати книгу

1. Пам'ятайте: читання – одне з найважливіших завдань у самоосвіті, ставитися до нього треба серйозно.

2. Внутрішньо налаштовуйтеся на читання. Не поспішайте, не «ковтайте» зміст книги, а читайте уважно, вдумливо, намагайтеся запам'ятати прочитане.

3. Зміст треба осмислювати. Не можна допускати механічного запам'ятовування тексту.

4. Учїться читати швидко, не проговорюючи про себе, охоплюйте поглядом цілі фрази, речення.

5. Для свідомого сприймання прочитайте передмову, перегортаючи сторінки, обміркуйте заголовки.

6. Коли щось незрозуміло, не поспішайте кликати на допомогу інших. Спочатку спробуйте самостійно розібратися. Користуйтеся словниками, довідниками.

7. Робіть помітки, виписки, якщо потрібно, складіть план.

8. Найцікавіше запам'ятайте. Порівнюйте прочитане з уже відомими фактами, знайдіть йому місце в системі знань.

9. Прочитавши книжку, обміняйтеся думками і враженнями про неї з друзями, дайте оцінку. Згадайте основні образи, події, думки.

10. Порівняйте власну думку про книжку з відгуками і рецензіями на неї, бо один розум добре, а колективний – краще.

11. Зробіть відповідні записи про книжку у читацькому щоденнику.

Чотири завдання, які повинні бути розв'язані під час читання.

Перше завдання при читанні – це зрозуміти і засвоїти прочитаний матеріал.

Друге завдання – продумати прочитане.

Третє завдання – зробити з прочитаного потрібні для пам'яті виписки.

І, нарешті, четверте завдання – це усвідомити, чого нового навчила книжка.

Як написати відгук про книжку

Що таке відгук про прочитану книгу? Це – обмін думками, враженнями, вираження свого ставлення до вчинків героїв, зображуваних подій, своєї думки про те, як ставиться до героїв автор: співчуває їм або засуджує, висміює їх або захоплюється.

1. Обов'язково вкажіть автора і назву книги.
2. Тема і основна думка твору.
3. Де і коли відбуваються зображені у ньому події.
4. Запишіть, які епізоди викликали у вас найсильніші враження.
5. Вкажіть, що сподобалося, а що ні і чому.
6. Напишіть про героїв книги, їхні вчинки, цікаві випадки.
7. Зверніть увагу на мову твору, оформлення книги.
8. Вкажіть, чим збагатив вас твір, над якими питаннями змусив задуматися, чи допомогли вам під час читання ілюстрації.
9. Виберіть форму вашого відгуку (лист до товариша, до автора твору, лист у видавництво, стаття у стінгазету).
10. Визначте стиль вашого відгуку.
11. Подбайте, щоб у заголовку було виражено основну думку.

Періодика. Що це таке?

Ми живемо в час, коли події змінюються з величезною швидкістю. Здається, зовсім недавно була та новорічна ніч, яка почала відлік нового тисячоліття, ми стали свідками зміни епох. Нам хочеться все пізнати: яким буде цей світ, що станеться з нашою планетою, Всесвітом? Та, насамперед, нас цікавить, що відбувається в світі щодня, як живуть люди сьогодні, що їх хвилює?

Дізнатися про це нам допомагає, у першу чергу телебачення, радіо. А ще звідки ми черпаємо новини?

Саме про газети і журнали для дітей ми з вами поговоримо сьогодні.

Газета і журнал – це ніби молодші брат і сестра книги, так звана книжкова родина. Про значення книг у житті людства ми всі добре знаємо.

«Книги мають здатність безсмертя. Вони найдовговічніші плоди людської діяльності», - так говорив англійський письменник Семюел Смайлс.

У Лії Вест є невеличка казка, в якій підкреслюється вагомість старої книги над метеликом-одноденкою – газетою, якою цікавляться один день

Якось у домі з'явилась нова газета. Її поклали поряд зі старою книжкою. Газета вгледілася і почала розмову з книжкою.

- Яка ти стара, пошарпана.

Книжка у відповідь нічого не сказала. Та газета не вгавала.

- А я новенька, тільки-но віддрукована. На мене всі чекають, поспішають дізнатися останні новини.

Книжка мовчала. Але через деякий час усі в домі прочитали газету і викинули її геть. А стару книжку читають і перечитують ще і сьогодні, бо в ній зібрано багатівікову мудрість людську.

Так, серед усіх джерел інформації книга завжди буде займати чільне місце, але, мабуть, ніколи не перестане людина заглядати у поштову скриньку, щоб дістати з неї свіжу, ще з характерним запахом друкарської фарби, білокрилу голубку-газету, чи яскраво ілюстрований журнал, щоб із головою зануритися у цікаві новини, дізнатися про останні події, поуправлятися в майстерності розгадування кросвордів, ребусів, посміятися над новим анекдотом. За швидкість, оперативність донесення інформації газету не дарма порівнюють із птахом.

Ось послухайте загадку:

Крила птаха не з пір'їн,

А з паперу і новин.

Він щодня на диво-крилах

Їх розносить по квартирах.

(Газета)

А звідки так швидко дізнаються про останні новини ті, хто створює газету? У всіх куточках Землі редакції газет мають своїх кореспондентів. Вони уважно слідкують за життям і про найцікавіше негайно повідомляють до редакції газети. За допомогою радіо, телефону, через супутниковий зв'язок, комп'ютер приходять до редакції новини. А наступного дня газета розповідає про них своїм читачам.

Коли ви тримаєте у руках свіжий номер газети, одночасно з вами такий же номер читають тисячі людей. Це тому, що газети друкуються величезними накладками *видання*.

Періодичні видання – це газети, тижневики, журнали, наукові записки, частини літературно-художніх збірників. А словосполучення «періодичні, у багатьох примірниках».

Газету створюють сотні людей: кореспонденти, редактори, друкарі. А ще ті, хто виробляє газетний папір, друкарську фарбу, друкарські машини. А готові видання розвозять в усі кінці світу машини, поїзди, літаки та ін.

Газети і журнали виходять з означеною періодичністю. Давайте з вами дізнаємось, що означають слова: *газета*, *журнал*, *періодичні видання*.

Періодичні видання – це газети, тижневики, журнали, наукові записки, частини літературно-художніх збірників. А словосполучення «періодичні видання» означає видання, які повторюються через рівні проміжки часу, але щоразу іншого змісту.

Газета – періодичне, переважно щоденне, друковане на великих аркушах видання, яке містить матеріали про поточні події життя.

Журнал – періодичне друковане видання у вигляді книжки; книга чи зошит для систематичних записів про що-небудь; книга для обліку відвідування та успішності учнів.

Журналіст – професійний літературний працівник газет, журналів.

Редакція – колектив, що здійснює підготовку видання до друку.

Редактор – людина, яка готує видання.

Тираж – кількість примірників друкованого видання.

Рубрика – розділ у газеті чи журналі.

А зараз познайомимося з українськими газетами й журналами для дітей.

Мандрівка з газетами і журналами

ГАЗЕТИ:

Цікавою для дітей від 2 до 14 років є всеукраїнська, пізнавальна, щотижнева газета **«Казковий вечір»** (видавець ТОВ «Видавничий Дім «Казковий вечір»). Головна ідея видання – допомогти дітям увійти у світ читання.

«Велика дитяча газета» - для дітей віком 7-12 років. У ній є безліч корисної інформації як наукової (історичні, наукові відкриття, міфи, історії з життя видатних людей), так і розважального характеру (головоломки, ігри, лічилки, анекдоти, цікаві оповідання). До кожного номера додається цікава гра, а також безліч чудових конкурсів.

Діти, які читають цю газету, краще засвоюють навчальний матеріал.

З 1993 року видається щомісячна всеукраїнська газета просвітницького характеру **«Журавлик»** (м. Харків). Вона адресована для широкого кола читачів: від школярів до науковців. Сторінки газети наповнюються матеріалами, наданими переважно дописувачами, серед яких учні шкіл, вчителі, письменники, журналісти. Газета має постійні рубрики: «Актуальності на хвості сороки», «Поетична кав'ярня», «Улюблені свята поряд», «Зернинки - цікавинки», «Моя країна – Україна»

та інші. «Журавлик» друкує твори для позашкільного читання учнів. Також діти можуть прочитати творчі роботи своїх однолітків, які пишуть сюди з різних куточків України.

З 2012 року у Львові видається науково-популярна тематична природнича газета «**Колосочок**». Це кольорове щотижневий видання. Газета розповідає про явища природи, рослини, тварин, землю та космос, мандрівки Україною та світом. Містить дослідницькі та творчі завдання, ігри, конкурси, презентує дитячу творчість та найцікавіші природничі проекти учнів початкової школи.

ЖУРНАЛИ:

«**Барвінок**» - виходить щомісяця і крокує по всій Україні. Він порадує вас чудовими казками, оповіданнями, легендами, переказами, познайомить із прикметами, прислів'ями, приказками, загадками, іграми, розвеселить у сумні години, підтримає в час скрути, посіє у ваших душах зерна добра, щирості, любові.

Народився «Барвінок» в 1928 році в м. Києві, але до 1941 року журнал виходив під назвою «Жовтень». На початку 1945 року було відновлено випуск журналу з новою назвою «Барвінок», яка співзвучна з іменем весняної, ніжної квітки, оспіваної у піснях, легендах за стійкість, здатність зеленіти в найлютіші морози. Редактором стала українська письменниця Наталя Забіла.

На сьогодні – це прекрасно ілюстрований журнал завдяки тісній співпраці з професійними художниками, рекомендований шкільною програмою.

На сторінках журналу – найкращі художні твори для дітей, які плакають любов до Батьківщини, повагу до батьків, мови, увагу до здоров'я, безпеки життя. Розмаїття тематики і жанрів розвивають логічне мислення у дітей, фантазію, пам'ять. «Барвінок» навчить робити висновки через різні, вміщені тут, інтелектуальні ігри, завдання, конкурси, кросворди. В ньому залишилися традиційні рубрики: «Хто? Що? Як? Де? Коли? Чому?», «Ми любимо читати», «Книга золотих казок» та інші. Даються корисні поради психологів. В журналі є рекламна сторінка. Функціонує інтернет-версія видання. Та, на жаль, з липня 2019 року журнал припинив свою роботу.

Витримав іспит часом і на сьогодні залишається улюбленим серед дошкільнят і молодших школярів літературно-художній журнал «**Малютко**» (видається з 1960 року КП «Редакція журналу «Малютко»). Він

і надалі класичний у своїй першості. А відданість традиції в даному разі виявляється виправданою. Вона стає для журналу «гарантією прихильності читачів, які керуються впевненістю в стабільній якості журналу, знають, що знайдуть тут перевірені досвідом підходи поруч з новим наповненням. Як і раніше, тут публікуються роботи популярних українських і зарубіжних письменників, поетів та художників. Збереглись рубрики «Калинчине віконце», «Прочитай сам», «Маляткова пошта», «Незабутні маляткові друзі» та інші. Тепер головні герої журналу Малятко і Калинка пропонують вивчити колядки, які тут надруковані, та написати до редакції про свій славний український рід. Журнал пропонує різні конкурси: «Мої бабуся і дідусь», «Добра справа», «Ми – маленькі українці», «Ігрові завдання, головоломки, кросворди», а також традиційну саморобку в середині видання. Спеціальна «Сторінка для батьків» дає можливість порозважатися всією родиною.

Щороку до Дня захисту дітей «Малятко» вручає премію імені Наталі Забіли найкращому письменнику і художнику, які в ньому публікувалися.

Журнал можна читати он-лайн. Виходить щомісяця.

Багато цікавого та корисного знайдуть дошкільнята та молодші школярі на сторінках розважально-пізнавального журналу «**Яблунька**». Видається з 1997 року («КП Редакція журналу «Дім, сад, город») 6 разів на рік. Він містить захоплюючі розповіді про таємниці природи, казки та легенди, рецепти смачних страв на «Веселій кухні», фото та листи маленьких дописувачів, адреси для листування у рубриці «Шукай друзів». У «Яблуньці» працює школа здоров'я та гарних манер. Тут друкуються кросворди, узор для вишивання, розфарбовки, іграшки-саморобки, дитячі малюнки, вікторини, ігрові завдання тощо

«Весела перерва» - загальноукраїнський пізнавально-гумористичний кольоровий журнал для школярів. Журнал розповість, покаже та допоможе:

- вирушити у цікаву подорож до Країни знань;
- знайти друзів в усьому світі;
- вивчати англійську мову легко та весело;
- працювати на комп'ютері по-справжньому;
- взяти участь у конкурсах та виграти приз;
- весело проводити час із навчальними кросвордами та історичними коміксами.

«Веселі уроки» - навчально-пізнавальний журнал для учнів 1 -11 класів. Енциклопедія навчальних матеріалів, цікавих фактів та корисних

порад, які допомагають учням успішно навчатися в школі.

Ви дізнаєтесь з журналу:

- про цікаві фізичні та хімічні досліди;
- про вулкани, цунамі, землетруси;
- про найдивовижніших тварин та рослин;
- про найбільші катастрофи планети, про таємниці Землі та космосу;
- про Інтернет та будову комп'ютера;
- про поради для майбутніх мільйонерів.

Діти, розгляньте журнали і коротенько розкажіть:

1. Назва, номер, рік видання.
2. Хто і де видає журнал чи газету?
3. Кому адресовані журнал, газети?
4. Як часто видається газета чи журнал?
5. Який тираж видання?
6. Які рубрики містить журнал?
7. Які з них ви читали раніше?
8. Які журнали і газети є у вас вдома?
9. Які журнали є в нашій бібліотеці?

Сподіваюсь, що урок для вас був корисним. Читаючи дитячі журнали і газети, ви відкриваєте для себе світ знань, умінь, доброти. Адже ви знаєте: «Хто багато читає, той багато знає». Отож дружіть з книжковою родиною.

5 клас

Про книгу і бібліотеку

У великому місті, селищі чи маленькому селі ви можете стати читачами бібліотеки. Слово бібліотека походить з грецької мови і означає «книгозбірня, книгосховище».

У більшості бібліотек книги видаються додому. Відділ, де видаються книги додому, називається *абонементом*. Тут можна порадитися з *бібліотекарем*, що взяти для читання, дізнатися про надходження нових видань.

Газети, журнали або книги, що є в бібліотеці в одному примірнику, можна почитати в *читальному залі*. Тут завжди тихо, розмовляти треба пошепки, не заважаючи іншим читачам. На видному місці розміщено словники, нові книги, стенд із порадами, що прочитати.

Вибрати книгу допоможе *каталог* (з грецької мови – список). Він складається з *карток*, на яких зазначено автора книги, її назву, *шифр*. За

карткою бібліотекар швидко знайде будь-яку книжку.

Вибрані для читання книги слід повертати в бібліотеку в охайному вигляді, не пізніше ніж за два тижні.

Якщо в тебе змінилася адреса – повідом про це бібліотекаря. Якщо ти від'їжджаєш, то обов'язково поверни книги.

Бібліотекар – перший порадник і друг усіх, хто прийшов до книгозбірні. Один маленький читач порівняв його з чарівником. І справді, бібліотекар знає і вміє дуже багато. Він упорядковує нову літературу, проводить літературні ранки, заняття з юними читачами.

З часом книги старіють. У них відриваються обкладинки, випадають сторінки. Такі книги потребують негайного «лікування». В бібліотеках є «книжкові лікарні», у яких ремонтують книги.

У нашій країні найбільшою є Державна бібліотека України для дітей, яка розташована у м. Київ. Її відкрили у 1967 році. До послуг читачів майже півмільйона книг, журналів, газет, грамзаписів.

Бібліографічний покажчик – помічник у виборі книг

Що таке *бібліографія*? У перекладі з грецької мови «бібліо» - книга, «графіо» - опис, отож «книгоопис».

Із часу винаходу друкувального верстата вийшло багато мільйонів книжок, з цього приводу вчений-академік С.І.Вавілов писав: «Звичайно, нема і не може бути читача, якому б зажадалося десятків мільйонів книг, але як розпізнати те, що ж справді йому треба? Сучасна людина знаходиться перед Гімалаями бібліотек у становищі золотошукача, якому треба відшукати крупинки золота в масі піску».

Та все ж є вихід з будь-якої ситуації. Ще багато років тому з'явилися люди, які прагнули допомогти читачеві знайти потрібну книгу. Це й були перші бібліографи. З часом праця цих подвижників книги ускладнювалася. Та все ж основа бібліографічної праці залишилася незмінною. Як і попередники, бібліографи початку ХХ століття – століття космосу, атома й комп'ютера – складають різні списки літератури, які допоможуть читачеві дізнатися про книгу, вибрати й використати її. І не тільки книгу. Така сама робота ведеться і з газетами, журналами, плакатами, нотами – усім, що друкується.

Наш час вимагає від кожної людини різних навичок та вмінь. Серед них – знання основ бібліографії. Без елементарної бібліографічної культури неможливо бути грамотною людиною.

Як багато значить книга, прочитана вчасно. Як вона потрібна у виборі життєвого шляху, у той момент, коли щось не виходить, у годину

душевного занепокоєння. Бібліографія стає посередницею між читачем та книгою. Уміння користуватися нею допоможе зробити своє читання багатостороннім і повноцінним.

Сьогодні ми з вами познайомимося з одним із видів бібліографічної продукції – *бібліографічними покажчиками*, які поряд з каталогами та картотеками допомагають у виборі книжок.

Покажчики – це книги, які розповідають про інші книги. І пишуть ці книги не письменники чи поети, а складають працівники великих бібліотек. У покажчик включають відомості про книги незалежно від того, чи є вони в бібліотеці, чи ні. Покажчики видаються не для однієї бібліотеки, а для всіх відразу. Щоб знати, які книги є в нашій бібліотеці у покажчику роблять помітки напроти тих книг.

Як користуватися покажчиком? На початку кожного покажчика є невелика стаття. Це передмова. З неї ви дізнаєтесь, про які книги розкаже покажчик. Часто в передмові дають поради, як користуватися покажчиком, у якому порядку краще читати книжки. У кожному покажчикові книги згруповані за розділами. З яких розділів складається покажчик дізнаємось, якщо відкриємо зміст. У покажчику повідомляється головне про книгу: автор, назва, коротка анотація. Тут можна також знайти алфавітний список авторів та назв книг, які ввійшли в покажчик.

Покажчики бувають універсальні і тематичні.

Щоденник читача

Кожен із вас, діти, прочитав уже чимало книжок. Деякі з вас читають швидко і багато. А чи добре ви запам'ятовуєте прочитане? Чи намагаєтесь розібратися в ньому? Мабуть не завжди. Поспішаючи за тим, щоб більше прочитати, ви іноді пропускаєте в книжці окремі місця, не дочитуєте її до кінця і переходите до іншої. Іноді пропускаєте описи природи, героя чи історичних подій. І тоді вважайте, що ви книжку не прочитали, просто пробігли очима. Таке читання вам нічого не дасть. Ви таку книжку не запам'ятаєте. І якщо через деякий час вас запитують, про що ви прочитали, ви не зможете нічого сказати. Таке читання не додасть вам нових знань, не допоможе в навчанні. Від нього користі мало.

Читачі, які багато читають, швидко забувають прочитане. Їх називають «книгоковтачами». Такі є й серед наших читачів.

Що ж потрібно для того, щоб добре запам'ятати прочитану книжку? Читати уважно, не поспішаючи. Але це ще не все. Треба не тільки уважно читати, а й робити записи про прочитане, складати конспекти.

Щоб краще засвоїти зміст книги, зрозуміти вчинки героїв, оцінити і

надовго запам'ятати прочитане, ви повинні привчити себе читати з олівцем і про кожну прочитану книгу робити короткі записи в зошит, який називається «Щоденник читача». Його повинні вести всі. Зміст прочитаних книг, якою б гарною не була пам'ять, швидко забувається, а щоденник читання допоможе вам поновити у пам'яті те, про що ви читали в книгах. Завести його нескладно. Для щоденника можна використати загальний зошит, а можна шкільний. У ньому ви запишете дату прочитання книги, прізвище автора, назву твору, імена головних героїв, про що цей твір і що сподобалося, найбільше запам'яталося.

У щоденнику потрібно виразити зміст книжки, сказати про головне в ній. Чи подобається вам книжка, її герої, чому? Коли щось не подобається, про це теж потрібно записати в щоденнику.

6 клас

Різні типи, види, серії книг

Слово «література» походить від латинського «літера» - буква.

Література ділиться на два основні типи (форми): *поезію і прозу*, а також на роди: *епос, лірика і драма*.

До епічних творів відноситься: епічна пісня (билина), епопея, казка, поема, роман, повість, новела, художній нарис.

До ліричних жанрів: лірична пісня, елегія, віршована сатира, вірші, епіграми.

До драматичних жанрів: трагедія, комедія, драма, мелодрама, водевіль.

Але крім художньої літератури є й інші її види: науково-художня, науково-популярна, навчальна, довідкова.

Художні твори бувають: історичні, сатиричні, гумористичні й ін..

Науково-художня література висвітлює в художній формі, з використанням фактичного матеріалу життя видатних людей або визначні події.

Науково-популярна – висвітлює певні теми з різних галузей знань у доступній формі викладу для розуміння нефахівців.

Навчальна література – це підручники.

Довідкова – енциклопедії, словники, довідники.

Щорічно виходить тисячі книг різноманітної тематики в десятках видавництв. Мабуть ви звернули увагу, що окремі книжки (певного видавництва) бувають чимось дуже схожими: обкладинками, малюнками, якимись елементами. І теми, які вони висвітлюють, теж схожі. Це тому, що вони виходять під загальною назвою «серія» та «бібліотека». Такі «серії»

та «бібліотеки» виходять в різних видавництвах: «Грамота» - серія «Шкільна бібліотека», «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» - серія «Міні-диво». В цій серії видались такі книжечки для дітей:

«Вовченок, яке запливло далеко в море»

«Білосніжка»

«Їжачок та соловейко»

«Снігова королева»

«Хатка, яку збудував собі Джек» та інші.

Довідковий апарат книги

Роботу з книгою треба розпочинати з ознайомлення з нею. Це дасть загальне уявлення про її основну тему, ідею, особливості викладу матеріалу, стиль, сприятиме плануванню подальшої роботи, раціональному розподілу часу, вибору найдоцільнішої форми записів змісту прочитаного.

До початку роботи з книгою, крім титульної сторінки, треба ознайомитись з її довідковим апаратом.

Довідковий апарат книги – це науково-довідкові матеріали, що їх автор, упорядник чи редактор додають, щоб поінформувати читачів про ідейно-тематичний зміст і структуру книги, щоб пояснити важкі для розуміння місця, охарактеризувати згадувані події й осіб, вказати використану літературу тощо.

Складниками апарату книги є: анотація, передмова, вступна стаття, примітки й коментарі, словник важкозрозумілих слів, післямова, біографічна довідка про автора, покажчик, список літератури, резюме, зміст, друкарське оформлення, ілюстративний матеріал, схеми, таблиці.

Анотація – це коротка характеристика книги. Вона викладає в найстислішій формі її зміст, іноді дає оцінку, допомагає вирішити, наскільки цікавить цей твір читача. Таким чином, анотація дає коротку, але досить вичерпну відповідь на питання про зміст книги. В анотаціях до художніх творів іноді подають ще стислі відомості про автора.

Передмови до книги пишуть її упорядники, редактори, перекладачі або автори. У передмовах часто характеризують історичні обставини та факти особистого життя автора, що спонукали до написання книжки. У збірниках визначають принцип відбору творів для них. У книжках, що перевидаються, обґрунтовують потребу цього, вказують ті зміни й доповнення, які внесено.

Подібну до передмови роль відіграє в книжці *вступна стаття*. Однак вона, як правило, відрізняється більшим, ніж передмова, обсягом і

глибшим оглядом тих проблем, які ставлять і розв'язують у книзі. Її завдання – підготувати читача до ґрунтового зрозуміння та засвоєння матеріалу.

Іноді замість передмови наприкінці книги вміщується *післямова*, яку пише автор чи упорядник, перекладач чи редактор. За змістом вона близька до передмови, але тому, що читають її переважно тоді, коли твір чи книгу вже прочитано, у ній відсутні поради, як їх слід читати. Завдання післямови – дати відповіді на ті запитання, які можуть виникнути в процесі читання, доповнити, показати значення книги в сучасному житті.

У наукових збірниках у кінці кожної праці іноді подається *резюме* – стислий висновок, перелік її основних положень.

Іноді в кінці книги вміщують *коментарі* (від латинського – «тлумачення») – додаткові відомості про згадувані в ній події, історичних діячів, митців та інше. У коментарях до художніх творів характеризується творча лабораторія автора, історія написання, наявні варіанти й редакції, авторська самооцінка й судження критиків.

Цінним довідковим матеріалом є авторські і редакційні *примітки*. Перші іноді становлять нерозривну частину тексту; другі – дають характеристики різних подій, політичних партій і діячів, довідки про з'їзди, конференції, наради, про газети або журнали, що згадуються у творі. Примітки подають або в кінці твору, або внизу сторінок як виноска. Вони додатково роз'яснюють певні положення книжки чи доповнюють текст.

Нарешті, книжки мають такі елементи, які орієнтують читачів у їхньому змісті, сприяють швидкому знаходженню потрібних відомостей. Це *зміст* книжки та різні *показчики*.

Зазвичай текст книжки ділиться на частини, розділи, підрозділи, що часто мають свої назви. Наведені в змісті, вони орієнтують читача в структурі, проблематиці й тематиці книги. Орієнтуватися в матеріалах, вміщених у книзі, в її структурі, знаходити потрібні розділи найкраще допомагає зміст.

Як правило, він знаходиться в кінці книги, іноді – на початку. У ньому дається перелік розділів, частин одного твору або порядок статей кількох авторів. Отже, зміст є коротким (простим) планом твору, з якого ми дістаємо попереднє уявлення про суть книги, що значно полегшує роботу над нею.

Для того, щоб читач міг легше орієнтуватися в тексті, швидше знаходити потрібні матеріали, деякі книги мають *допоміжні показчики*.

У збірках віршів і малих жанрів, коли багато творів, крім переліку їх у

змісті, додається ще алфавітний покажчик, який дає змогу швидко знайти потрібний твір. Алфавітний покажчик є, наприклад, у Шевченковому «Кобзарі».

Предметні покажчики орієнтують у термінах і поняттях, ужитих у книзі. У предметному покажчику в алфавітному порядку дається перелік всіх предметів, понять, термінів, про які йдеться в книзі, із зазначенням відповідних сторінок.

У зібраннях творів, антологіях, збірниках, монографічних дослідженнях уміщують *іменні покажчики*. Вони допомагають знаходити ті сторінки, на яких розповідається про певних людей, іноді в них наводять їхні імена та по батькові, дати життя, важливі факти біографії, назви основних творів тощо. Бувають ще *покажчики географічних назв, періодичних видань, ілюстрацій, псевдонімів* тощо.

Знайти головні думки книги іноді допомагає друкарське оформлення її – виділення найбільш важливих положень і висновків автора особливим шрифтом - жирним, напівжирним, курсивом і т. д.

У підручниках, у книгах на суспільно-політичні теми і в дослідженнях з різних галузей науки в кінці часто подають *списки літератури* з відповідних питань. Ці списки можуть бути досить повними, але частіше це перелік основних чи рекомендованих для вивчення праць, які дають змогу поглиблювати знання. Їх часто використовують при підготовці рефератів, курсових і дипломних робіт.

Велике значення в книжках має *ілюстративний матеріал*. Фотографії, малюнки, креслення, карти доповнюють зміст, полегшують його сприймання. Зустрічаються книги, майже повністю побудовані на ілюстративному матеріалі – атласи, альбоми, каталоги .

З історії виникнення газет і журналів

Прообразом газети були інформаційні бюлетені, які виходили в Римі ще в I ст. до н.е. – IV ст. н.е. Першими бюлетенями були гіпсові плити, поставлені в Римі за наказом тодішнього правителя Юлія Цезаря. Вони розповідали про різні події з життя міста, вміщували оголошення. Гіпсові плити мали спеціальні назви. Вони, звичайно, не були схожі на справжню газету. І все-таки це були газети: вони виконували одне з основних завдань – повідомляли новини. Плити виставлялись досить довгий час. Вони припинили своє існування лише на початку IV ст.н.е.

Перші газети з'явилися у Китаї у XVI ст. У країнах Європи пізніше (1609 р. – у Німеччині, 1616 р. – у Голландії, у 1622 р. – в Англії). У Венеції у XVII ст. виходила газета «Письмові новини». Коштувала вона

одну гадзету (гадзета – венеціанська монета). За цю дрібну монету можна було купити аркуш дрібно списаного паперу - спеціальний бюлетень з новинами, який стали називати газетою. Писали його від руки. Спочатку в ньому повідомлялися лише новини, що цікавили купців, мореплавців. Потім «письменники новин» стали цікавитися політикою. Так народився термін – *газета*, а через кілька десятиріч це слово стало навіть власною назвою друкованого листа, який випускався у Франції. Запозичене з французької мови слово «газета» прижилось у слов'янських мовах. З'явилася й нова професія – «збирач новин», пізніше їх стали називати *журналістами*.

Не шовкова сукня, а шовкова газета прославила перуанське місто Пуерто-Макдональдо 1915 року. Редакція газети «Орієнте» почала друкувати своє видання на шовку. Газетярі змушені були вдатися до такого дивацтва, оскільки в місті не було паперу. Шовкова газета мала неабиякий успіх – її відразу ж розкуповували. Кілька таких примірників ще й досі зберігаються в колекціонерів.

В Україні перша газета з'явилася у Львові 1749 року. Вона мала назву «Львівський кур'єр». Пізніше, 1912 року, починають виходити газети в Харкові – «Харьковские известия». Згодом з'явилися газети і в інших містах України («Киевские объявления», «Одеський вісник»).

У сучасному Парижі виходить багато курйозних газет, серед яких особливою популярністю користується газета «Ласунка». Вона друкується на еластичному вафельному листку. Прочитавши газету, її можна з'їсти, запиваючи чаєм. А в іншому французькому місті – Гаврі друкується унікальна газета «Голос водолаза». Вона цікава тим, що замість паперу випускається на пластмасі і призначена для підводників, які можуть дізнатися про новини не піднімаючись на поверхню.

Слово *журнал* у перекладі з французької мови означає «щоденник». Перші журнали з'явилися у Європі у другій половині XVI ст., але широкого розповсюдження набули тільки після виходу в світ французького «Жорналь де Саван» («Журнал учених», Париж, 1665 рік).

Перші журнали в Україні з'явилися на початку XIX ст. Вони видавались у Харкові. За зовнішнім виглядом журнал нагадує книгу. Є журнали, присвячені проблемам науки і техніки, історії, філософії, літератури, мистецтва. Є журнали для жінок, для дітей, молоді.

Першим журналом для дітей був «Журнал ліліпутів, або Золота бібліотека юних леді й джентльменів», він почав виходити в червні 1751 року в Лондоні. Мав розміри 10×6,25 см. У ньому друкувалися короткі розповіді, загадки, жарти, малюнки.

Першим, єдиним на всю Україну ілюстрованим художньо -

педагогічним журналом для дітей та молоді був «Дзвінок». Виходив у Львові (1890-1914) двічі на місяць. Його першим редактором був Володимир Шухевич. У цьому журналі вперше побачили світ твори для дітей І.Франка, Лесі Українки, Л.Глібова, М.Коцюбинського, О.Пчілки. На початку ХХ ст. у Києві для дітей виходив журнал «Молода Україна» (1908-1914), який видавала своїм коштом Олена Пчілка.

Періодичні видання для учнів середнього віку

Щоб обрати журнал, варто знати, що дитяча періодика ділиться за основним напрямом викладення матеріалу: пізнавальні, розважальні, навчальні, культурологічні та науково-популярні.

До пізнавальних відносяться всі видання, що мають переважно пізнавальний зміст. Тематика таких газет і журналів вельми розмаїта. Більшість найпопулярніших серед дітей журналів і газет подають потрібну інформацію через гру, адже гра – найприродніше заняття для малечі. Серед таких видань згадаємо журнали "Пізнайко", "Професор Крейд", "Умійко", "Веселые идейки", "Малятко", "Стежка", "Ухмалыш", "Велика дитяча газета".

На сучасному ринку періодики для дітей чимало видань розважального характеру: діти люблять розважатись і читати про розваги та заради розваги (особливо це стосується дітей середнього шкільного віку). Причиною виникнення багатьох розважальних видань і стало те, що редакторам легше розважити дитину, аніж навчити й виховати. Такі журнали – це здебільшого ще один спосіб використати вільний час дитини, зацікавити її ненадовго коміксом, або кросвордом.

Навчальні видання покликані насамперед допомогти дитині у навчанні. Чисто навчальних видань в Україні видається небагато, один із найвідоміших "Posnyko" (для дітей віком 4–8 років, що вивчають англійську мову). Також є журнал для тих, хто вивчає англійську мову, наприклад, «POSNAYKO» та «English4U».

Особливим у межах виду навчальних видань є тип релігійного журналу. Нині він набуває особливої популярності. Такі журнали прагнуть навчити дитину "релігійної грамоти", дати їй духовну освіту (журнали "Ангелятко", «Зернятко»).

Основа кожного номеру видань культурологічного характеру – художній матеріал, вітчизняна, світова класика та фольклор. Це - "Яблунька", "Джміль", «Барвінок», "Чарівна казка".

До науково-популярних видань віднесемо «Колосок», «Країну знань» та видання типу «Юний натураліст», «Юний технік України», «Юний моделіст-конструктор» та інші.

Як читати газету

1. Читайте газети щодня.
2. Газети розкажуть вам про найважливіші події, які відбуваються в усьому світі.
3. Починайте читати газети з перегляду заголовків усіх статей. Це допоможе вибрати потрібний, важливий і цікавий матеріал.
4. Читайте кожну статтю уважно, визначаючи, що головне в ній і чого вона вчить.
5. При читанні газет користуйтеся картою. Знайди на ній ті місця, про які розповідається в номері.
6. Пояснення незрозумілих слів знайдіть у словнику, або запитайте в учителя, бібліотекаря.
7. Візьміть книгу про те, що вас особливо зацікавило при читанні газети.
8. Цікаві статті складай в окрему папку, вони стануть у нагоді при підготовці повідомлення, реферату.
9. Поділіться враженнями від прочитаного зі своїми друзями.

Як читати журнал

1. Уважно розгляньте обкладинку. Познайомтеся з тематикою журналу.
2. Дізнайтеся, для якого віку цей журнал, хто його видає.
3. Познайомтеся із сторінками журналу, його рубриками.
4. Читайте журнал уважно, не поспішайте, продумуйте зміст статей.
5. Для пояснення незрозумілих слів, висловлювань зверніться до словників, довідників, енциклопедій.
6. Обмінюйтеся враженнями від прочитаного з товаришами, батьками, вчителями, бібліотекарем.
7. Подумайте, як можна використати одержані з журналу знання.

7-й клас

Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки

Важливе місце в діяльності бібліотеки займає довідково-бібліографічна робота, яка дає можливість підвищити якість обслуговування читачів, своєчасно інформувати їх про нові надходження, з максимальною повнотою задовольняти їхні всебічні запити. Із цією метою бібліотеки створюють *довідково-бібліографічний апарат (ДБА)*, куди входять:

- бібліотечні каталоги;
- картотеки;
- довідкові та бібліографічні видання.

У кожній бібліотеці залежно від її типу, завдань, складу фондів, читачів та характеру роботи повинно бути кілька каталогів, які маючи певний зв'язок між собою і доповнюючи один одного, задовольняли б різноманітні вимоги читачів та потреби бібліотеки.

Сукупність взаємозв'язаних каталогів, необхідних для розкриття фонду бібліотеки, зветься *системою каталогів*.

До системи каталогів бібліотеки можуть входити різні каталоги, але провідними є *систематичний та алфавітний*. Доповнюючи один одного, вони розкривають фонд бібліотеки з різних точок зору: систематичний – за змістом, алфавітний – за авторами.

Певне місце займає *предметний каталог*. Цей каталог розкриває бібліотечний фонд за окремими питаннями (предметами). Він дуже зручний в роботі, особливо для спеціалістів і наукових працівників, які підбирають собі матеріал з окремих питань. Предметний каталог застосовується головним чином в спеціальних бібліотеках. Складають його на весь фонд наукової літератури або на його частину, наприклад на журнальні статті.

Основою цього каталогу є так звана предметна рубрика, в якій збирається вся література з того чи іншого предмета або питання. Предметні рубрики розташовуються в алфавітному порядку.

Наприклад, література про місце знаходження вугілля розташовується в систематичному каталозі в розділі «Гірнична справа», про використання вугілля – у розділі «Енергетика». А в предметному каталозі ця література буде зібрана під предметною рубрикою «Вугілля».

А зараз познайомимося ще з однією частиною ДБА бібліотеки – картотеками. *Картотека* – це систематичне зібрання карток, що містять дані довідкового чи іншого характеру. Картотека доповнює каталог, розкриває фонд бібліотеки ширше. Картотеки бувають різні.

Картотека газетно-журнальних статей містить описи статей із журналів та газет. Вона доповнює систематичний каталог, оперативно інформує читачів про новини суспільно-політичного життя, найновіші досягнення вітчизняної і зарубіжної науки, техніки і культури.

Картотека персоналій, яка містить матеріал із книг, журналів, газет, присвячений видатним діячам науки, техніки, культури.

Картотека виконаних довідок – це відповіді на запити читачів, котрі не можна було задовольнити відразу, тому що вони вимагали значних бібліографічних пошуків.

Краєзнавча картотека створюється для кращої пропаганди літератури про рідний край, його природні багатства, історію, господарство, культуру.

Алфавітний каталог

Один з перших на землі каталогів бібліотечно-бібліографічних праць склав поет та вчений, голова Олександрійської бібліотеки Каллімах (310 – 240 р.д.н.е.). Бібліотека багдадського Халіфа Візир-ас-Сахіда налічувала близько 100000 книг. Більшу частину життя він провів у воєнних походах і його завжди супроводжував караван з книгами. Причому верблюди йшли в порядку літер алфавіту і караванник-бібліотекар міг швидко знайти потрібну книгу. Це був своєрідний каталог (так зароджувався алфавітний каталог).

Спершу каталог був списком, переліком книг, які зберігалися в бібліотеці. Зі зростанням книжкових багатств, ці списки не могли задовольнити ні бібліотекарів, ні читачів. І ось на початку ХІХ ст. з'явився новий вид каталогу – картковий, який існує і дотепер.

Чим більша кількість книжок у бібліотеці, тим більші каталоги. Каталожні картки розташовуються в каталожних ящиках, які містяться в каталожних шафах.

Алфавітний каталог є обов'язковим для бібліотек усіх типів. Він широко використовується в роботі з читачами, у довідково-бібліографічній роботі. *Алфавітний каталог дає можливість установити, книги яких авторів і в яких виданнях є в бібліотеці.* Всі описи розставляються в алфавітному каталозі за загальним алфавітом прізвищ авторів, назв, колективних авторів тощо. Завдяки цьому в одному місці збираються описи творів кожного автора. Таким чином алфавітний каталог відображає творчість кожного автора в цілому.

Розкриття бібліотечного фонду в авторському розрізі є дуже важливим, бо дає бібліотеці змогу повно і швидко задовольняти запити читачів на твори певних авторів. В алфавітному каталозі утворюються також комплекси описів під кожним із колективних авторів. Дуже важливе значення має чітка організація алфавітного каталогу, бо лише так можна забезпечити просування найактуальнішої, найціннішої літератури, дати змогу читачеві і бібліотекареві швидко знайти потрібні книги. Усі картки розставляються в єдиному алфавітному ряду. Оскільки в бібліотеках України література українською та російською мовами становить єдиний фонд, описи розставляються за зведеним російсько-українським алфавітом.

Алфавітний каталог оформляється роздільниками різної форми. *Роздільник* – це спеціальна картка з товстого картону з виступом у верхній

частині. На центральних роздільниках з вузьким виступом посередині пишуть букви алфавіту. На лівобочкових роздільниках пишуть склади, на правобочкових – слова, поширені прізвища. На центральних роздільниках з широким виступом пишуть найменування колективних авторів, персоналії (прізвища відомих письменників, політичних діячів і т.п.). ящики алфавітного каталогу оформляють етикетками.

Під час розстановки карток в алфавітному каталозі слід виходити з перших слів опису. При *авторському описі* це – прізвище автора та його ініціали або перші слова назви колективу, при *описі під назвою* – перші слова назви книги. Опис творів окремих авторів розставляють в порядку алфавіту прізвищ. Описи творів авторів з однаковими прізвищами розставляють в порядку їх ініціалів. Подвійні прізвища при розстановці розглядають як два слова. Картки на твори авторів з подвійним прізвищем ставлять після карток на твори авторів, прізвища яких збігаються з першою частиною подвійного прізвища.

Картки на твори іноземних авторів, прізвища яких у різних перекладах мають різні написання, збирають в каталозі в одному місці, на форму, яка прийнята для каталогу. Картки на твори іноземних авторів з однаковими прізвищами розставляють за алфавітом імен.

Описи творів під індивідуальним і колективним автором, а також під назвою розставляють в одному алфавітному ряду. Бувають випадки, коли перші слова описів збігаються, хоч вони мають різне значення. Тоді описи розставляють у такій послідовності:

- авторські описи;
- описи творів колективів;
- описи на назву твору.

Якщо заголовок опису розпочинається із цифри, при розстановці цифру читають як слово.

Коли перші слова назв кількох книг збігаються, розстановку роблять за другим словом; коли збігаються перші і другі слова – розставляють картки в алфавіті третіх слів і т.д.

Картки на однакові книги різних років видання розставляють в обернено-хронологічному порядку, тобто спочатку ставлять останні видання. Це дає читачам можливість використовувати в першу чергу новіші видання.

При розстановці в алфавітному каталозі карток на різні твори одного автора дотримуються таких правил: спочатку розставляють описи зібрань творів, потім описи вибраних творів, за ними – окремих творів за алфавітом. Наприкінці розставляють описи книг, присвячених життю та діяльності автора.

Систематичний каталог

Систематичний каталог розкриває фонд бібліотеки за змістом.

Тому, коли виникає потреба проаналізувати, які книги з того чи іншого питання є у фонді бібліотеки, звертаються до систематичного каталогу.

У систематичному каталозі картки з описами творів друку розташовують залежно від змісту книг, за галузями знань; відділи, підвідділи і менші підрозділи розміщуються в певній логічній послідовності і взаємозв'язку.

Дуже важливою для побудови систематичного каталогу є схема Універсальної десятикової класифікації («Таблиці УДК»), на основі якої він створюється.

Кожна галузь знання отримує цифрове позначення.

00 Загальні питання науки та культури

02 Бібліотечна справа. Бібліотекознавство

1 Філософія. Психологія

2 Релігія. Теологія (Богослов'я)

3 Суспільні науки

32 Політика

33 Економіка. Економічні науки

34 Право. Юриспруденція

37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля

5 Математика та природничі науки

51 Математика

52 Астрономія. Астрофізика. Космічні дослідження. Геодезія

53 Фізика

54 Хімія. Кристалографія. Мінералогія

55 Геологія. Науки про Землю

56 Палеонтологія

57 Біологічні науки в цілому

58 Ботаніка

59 Зоологія

6 Прикладні науки. Медицина. Техніка

61 Медичні науки

62 Техніка

63 Сільське та лісове господарство. Землеробство. Тваринництво.

Полювання. Мисливство. Рибне господарство

7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт

81 Лінгвістика. Мовознавство. Мови

82.09 Літературна критика. Літературні дослідження

821.161.2	Українська література
821.161.1	Російська література
821	Зарубіжна література
9	Географія. Біографії. Історія
908	Краєзнавство
91	Географія. Географічні дослідження землі та окремих країн. Подорожі. Регіональна географія
93/94	Історія
94(477)	Історія України

Ця схема повинна передбачати утворення ділень (рубрик) для всіх галузей знань і бути побудованою так, щоб у каталозі весь матеріал розташовувався від загальних питань до часткових, наприклад, від загальних питань сільського господарства до його окремих галузей (агротехніки, рослинництва, тваринництва і т.д.)

У межах відділів та підвідділів весь матеріал розташовується в загальному алфавіті прізвищ авторів або назв творів.

Між відділами, підвідділами і меншими діленнями ставлять картки-роздільники.

Роздільник – це спеціальна картка з товстого картону з виступом у верхній частині.

У систематичному каталозі застосовують роздільники різної форми: із широким виступом посередині (центральні), з меншими виступами з правого і лівого боків (правосторонні і лівосторонні).

Центральними роздільниками позначаються відділи, лівосторонніми та правосторонніми відокремлюються дрібніші ділення.

Таким чином роздільники різної форми відображають систему підпорядкованості ділень каталогу, його структуру, побудовану на основі бібліотечної класифікації.

На роздільниках тушшю (бібліотечним почерком) позначають індекси, заголовки відділів та підвідділів, головні ділення, посилання.

Картки систематичного каталогу розміщують в каталожних ящиках, які вставляють в шафи. На ящиках в спеціальні рамки вкладають написи про те, які відділи знаходяться в тому чи іншому ящику.

Біля систематичного каталогу знаходиться алфавітно-предметний покажчик – «ключ» - у вигляді картотеки. Алфавітно-предметний покажчик полегшує роботу з каталогом, допомагає читачам і бібліотекарям знаходити потрібну рубрику.

Каталоги дають читачам змогу всебічно використати багаті бібліотечні фонди, орієнтуватись у них і підбирати собі необхідну літературу.

8 й клас

Довідкові видання

Процеси оновлення, які відбуваються у суспільстві, інтенсивний розвиток науки, технічного прогресу потребують розширення загального і професійного світогляду, правильної орієнтації у науковому, виробничому, культурному і політичному житті.

Орієнтуватися у потоці наукової і політичної інформації допоможе довідкова література.

Довідкові видання – це твори друку, що містять короткі відомості наукового, науково-популярного або прикладного характеру, викладені, оформлені та розміщені так, щоб їх можна було швидко знайти.

Під час читання книжок часто може виникнути потреба швидко знайти додаткові відомості про згадані в них історичні події, видатних діячів, митців, письменників, їхні твори, розібратися в значенні незрозумілих слів і термінів тощо. Для задоволення такої потреби видається довідкова література. Тому треба добре знати, які є довідкові видання і як ними користуватися.

Для успішної роботи із цими виданнями треба мати точне уявлення про те, які з них забезпечують одержання необхідних вам даних, оскільки вони надзвичайно різноманітні за формою, повнотою матеріалу, хронологічним обсягом, тематикою.

До основних видів довідкових видань належать: енциклопедії, словники, довідники.

Довідкові видання допоможуть тим, хто бажає поглибити знання, одержані в навчальних закладах, удосконалюватися у своїй спеціальності, бути нарівні із часом, мати уявлення про найважливіші напрямки суспільного розвитку, науки і техніки, про найкращі художні твори.

Використання довідкових видань дозволить виробити стійкий інтерес до читання, глибше вивчити тему, зрозуміти прочитане.

Довідкові видання дуже часто стають у пригоді тим, хто працює з книжками. Але замінити вивчення першоджерел, підручників, наукових видань та періодики вони не можуть. Про це необхідно завжди пам'ятати.

Довідник – видання, що містить короткі відомості наукового, виробничого і прикладного характеру з певного питання.

Відомості в довідниках розміщуються в алфавітному, систематичному, хронологічному порядку. Багато з них забезпечені допоміжними показниками: алфавітним, предметним, іменним та іншими.

Алфавітний показник дає змогу швидко знайти потрібне слово.

Предметні покажчики орієнтують у термінах і поняттях, ужитих у довіднику.

Іменні покажчики допомагають знаходити ті сторінки, де йдеться про певних людей, іноді в них наводяться їхні імена та по батькові, дати життя, важливі факти біографії, назви основних творів тощо.

Бувають ще покажчики географічних назв, періодичних видань, ілюстрацій, псевдонімів тощо.

До довідників, котрі випускаються періодично, належать статистичні щорічники, в яких подаються відомості про народне господарство, економіку, науку, культуру України та зарубіжних країн: «Народне господарство в ... році», «Україна в цифрах в ... році».

Більшість довідників мають практичний характер і адресовані працівникам промислових підприємств, сільського господарства, інших галузей народного господарства, науки і культури (термінологічні).

Чимало довідників мають загальний характер і присвячені різним проблемам економіки, політики і культури: «Населення світу: демографічний довідник», «Народи світу: історико-етнографічний довідник», «Політичні партії», «Пам'ятники історії і культури України: каталог-довідник».

Довідники розраховані на широку читацьку аудиторію.

Енциклопедія – один із видів довідкової літератури

Дуже важливе значення серед довідкових видань мають енциклопедії. *Енциклопедія* (від грецької – «коло знань») – наукове або науково-популярне довідкове видання, яке містить найістотнішу інформацію з усіх (універсальна енциклопедія) або окремих (галузева енциклопедія) галузей знань та практичної діяльності. Енциклопедії відображають рівень науки і культури своєї епохи.

Праці енциклопедичного характеру були відомі ще до н.е. у стародавніх державах – Шумері, Китаї, Єгипті, Греції, Римі, а потім у країнах арабської писемності.

Перші праці енциклопедичного характеру на території нашої країни з'явилися ще в Київській Русі як збірники законів-правил. З XIII ст. на Русі почали укладати словники незрозумілих слів (азбуковники).

У 1925-1947 рр. було випущено у світ перше видання Большой Советской Энциклопедии (66 т.); 2-ге вид. (51 т.) – 1949-1958 рр.; 3-тє вид. (30 т.) – 1969-1979 рр. Найбільшу цінність має третє, останнє видання БСЭ, яке містить близько 100 тис. статей.

В Україні в 1959-1965 рр. вийшла універсальна Українська Радянська Енциклопедія (УРЕ) в 17 томах. Друге видання здійснено в 1986-1987 рр.

у 12 томах.

Залежно від обсягу представленої інформації енциклопедії поділяються на великі (кілька десятків томів), малі (10-12 томів), короткі (4-6 томів) і одно- й тритомні, як правило названі енциклопедичними словниками або довідниками.

Залежно від змісту енциклопедії поділяються на *універсальні та галузеві*.

Серед універсальних багатогалузевих енциклопедичних видань найбільш всеохоплюючими за своєю тематикою є: Велика Радянська Енциклопедія (ВРЕ) у 30 томах, Мала Радянська Енциклопедія (МРЕ) у 10 томах, Українська Радянська Енциклопедія (УРЕ) у 12 томах. Це систематизовані відомості із соціально-економічних і природничих наук, техніки, культури, мистецтва.

Велику зацікавленість у читачів викликає всесвітньо відома англійська енциклопедія універсального характеру «Книга рекордів Гіннеса», що містить відомості про рекорди з різних галузей економіки, політики, науки, сільського господарства, транспорту, культури, охорони здоров'я, спорту тощо.

Дитяча енциклопедія (ДЕ) – це унікальне видання, створене для школярів провідними вченими АН та АПН, що забезпечує проведення в життя важливого принципу – популяризації науки з «перших рук» . ДЕ написана з розрахунком на особливості дитячого сприйняття, мислення та запасу знань. Вона включає відомості, розташовані за окремими темами. Існують окремі томи: «Земля», «Людина», «Мистецтво» і т. д. Матеріали в ДЕ розміщені за темами. Кожний том має окрему структуру.

Крім енциклопедій універсального характеру видаються галузеві енциклопедичні видання (енциклопедії, довідники та енциклопедичні словники). Наприклад: «Географічна енциклопедія України», «Літературна енциклопедія України», «Юридична енциклопедія».

Цінним додатком до енциклопедичних видань є статистичні дані, ілюстраційні матеріали: карти, плани, схеми, креслення, репродукції картин, фотознімки, портрети, зображення монет, прапорів тощо.

Кожне енциклопедичне видання забезпечується словником, тобто повним переліком термінів, котрим посвячені вміщені в ньому статті.

Багатотомні енциклопедії мають допоміжні покажчики.

Словник – інструмент пізнання світу

Словник – довідкове видання, що містить впорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень тощо) з короткими їх характеристиками або характеристиками позначених ними понять або з

перекладом іншою мовою.

Словники відомі з давніх-давен. У східних слов'ян перші рукописні словнички, в яких пояснювався зміст невідомих чи малозрозумілих слів, відомі з XIII ст.

Словники бувають *філологічні та енциклопедичні* і виконують дві функції: нормативну, тобто фіксують значення і вживання слів, і інформаційну – відображають знання і практичну діяльність людини, культуру суспільства в певну епоху.

Філологічні словники поділяються на: *мовні, двомовні (перекладні) та тлумачні*.

Залежно від типу й характеру мовного словника, конкретне слово в ньому розглядається в одному або кількох аспектах:

- з погляду походження (*етимологічний словник*);
- в діахронічному плані (*історичний словник*);
- з погляду правильності написання, наголошення й вимови слова (*словники орфографічні, орфоенічні й наголосу*);
- з'ясування семантики слова, стилістичного використання й граматичного оформлення (*тлумачні словники*).

Яким словником користуватися? Це залежить від того, яке завдання необхідно виконати. Якщо вам необхідно визначити значення слова – його вимову, написання, особливості вживання, походження, перекласти слово іншою мовою – вам потрібен мовний словник.

Якщо ви хочете довідатись про різні природні явища, видатних людей, дізнатися про відкриття, історичні події – звертайтеся до енциклопедичних словників.

Сьогодні ми ближче познайомимось з окремими мовними та енциклопедичними словниками.

Орфографічний словник – автор С.І.Головащук, виданий у 1994 році, розрахований на широке коло користувачів, учнів 5-11 класів. Словник дає пояснення 120000 словам, написання слів, їх наголошування та видозмінювання повнозначних частин мови узгоджено з новим українським правописом.

Короткий тлумачний словник - укладачі Д.Г.Гринчишин, Л.Л.Гумецька. Основна мета словника – дати коротке пояснення часто вживаних слів. Словник охоплює загальноновживану лексику й фразеологію української літературної мови, відображає сучасний стан її словникового складу.

Багато хто із вас напевно чули про Тлумачний словник В.І.Даля. 53 роки збирав Даль слова і прислів'я, казки і загадки. Цей словник охоплює 200000 слів, багато разів перевидавався і сьогодні дуже високо цінується серед допитливих читачів.

Орфографічні та тлумачні словники, словники для перекладів з іноземних мов відомі широкому колу користувачів. Усі словники поєднують між собою декілька правил:

1. Основу словників складають словникові статті та слова.
2. Слова розташовані за алфавітом.
3. У більшості словників є умовні скорочення.

Енциклопедичні словники містять більше довідкових та бібліографічних матеріалів, багато ілюстрацій, таблиць, але головне, що поєднує і словники, і енциклопедії – вони є інструментом пізнання світу.

Видатний французький письменник А.Франс сказав: «Словник – це весь світ у алфавітному порядку». І справді, якщо добре подумати, словник – це книга книг. Він включає в себе інші книги, потрібно лише вміло ним користуватися.

9-й клас

Методи самостійної роботи з підручником

Для того, щоб навчитися працювати з підручником, необхідно насамперед звернути увагу на його структуру. Він складається з великих частин, або розділів, які, в свою чергу, поділені на параграфи та підпараграфи. Це зроблено для того, щоб полегшити засвоєння матеріалу. Навіть якщо він вас дуже зацікавить, а особливо тоді, коли він видаватиметься занадто складним і незрозумілим, не прагніть «проковтнути» зразу зміст усього параграфа. Робіть це поетапно: за один раз уважно й вдумливо прочитуйте не більше ніж параграф.

Щоб добре засвоїти матеріал підпараграфа, його треба перечитати тричі. Уперше – щоб усвідомити його загальний зміст і головну ідею. Удруге – щоб розібратися з усіма неясностями, з'ясувати зміст невідомих понять. Нарешті, третє читання є найбільш відповідальним. Його здійснюють з метою відокремити в певній послідовності головні питання й тези, які розглядаються в цьому підпараграфі. Тобто йдеться про те, щоб скласти його план. Найкраще це робити з ручкою в руках. І розділивши аркуш зошита на дві частини, з одного боку записувати пункти плану, а з іншого – навпроти – свої критичні міркування, доповнення або висновки.

Хто не полінується все це зробити, не тільки краще зрозуміє й запам'ятає опрацьований матеріал, а й виробить у себе дуже цінне вміння працювати з будь-якою, а не тільки навчальною літературою.

У процесі роботи над текстом не слід забувати й про ілюстрації, які є в підручнику. Вони не тільки допомагають краще зрозуміти матеріал, а й надають додаткову інформацію, є його доповненням.

Наприкінці кожного параграфа й розділу наведені запитання і завдання. Вони спрямовані на самоперевірку, закріплення й творче застосування вивченого матеріалу, вироблення вмінь і навичок. Кожний розділ підручника закінчується підсумками і висновками, які відтворюють його головний зміст.

Зверніть увагу й на те, що в підручнику існують певні шрифтові виділення та умовні позначення, які можуть допомогти вам правильно організувати процес засвоєння матеріалу. Напівжирним шрифтом виділені найважливіші поняття, які треба обов'язково знати.

Долайте труднощі, а не тікайте від них. Працюйте над книжкою систематично і наполегливо.

Доля книги, її минуле й сьогодення

Що таке книга? Чи задумувався хто над цими словами? В енциклопедичному словнику знаходимо визначення «Книга – неперіодичне видання в вигляді зброшурованих листів друкованого матеріалу (об'ємом понад 48 сторінок); засіб масової, наукової і технічної інформації, знаряддя пропаганди знань і виховання. Але, як ми знаємо, книга, в такому вигляді, як вона є зараз, до нас прийшла не відразу. У минулому в неї було багато прообразів.

Найперший з них – «людина – книга». В ті далекі часи, коли люди не вміли ні писати, ні читати, свої закони і вірування вони зберігали не на книжкових полицях, а в своїй пам'яті. Покоління за поколінням ішли з життя, а перекази залишалися. Вони передавалися від однієї людини до іншої, від старшого покоління до молодшого.

Тих, хто розказував перекази, називали сказателями. У древніх греків, наприклад, сказателя іменували аедом. Він був завжди бажаним гостем під час банкету.

Але це був не один спосіб запам'ятовування і передачі інформації. Один з них – *вузликове письмо*. Ним володіли древні китайці, перси, мексиканці. Навіть в наші дні серед жителів Перу південної Америки зустрічаються пастухи, які знають мову вузликів. Для вузликового письма потрібна була товста мотузка і тоненькі різнокольорові шнурки різної довжини. Шнурки прив'язувалися до товстої мотузки особливим способом, залежно від змісту інформації. Чим ближче до мотузки був вузол, тим важливішою була річ, про яку йшлося.

Чорний вузол означав смерть, білий – срібло чи мир, жовтий – золото, зелений – хліб.

Якщо вузол не був пофарбований, він означав числа: прості – десятки, подвійні – сотні, потрійні – тисячі. Щоб прочитати такого листа, потрібно

було звертати увагу на найменші деталі: товщину шнурка, як зав'язаний вузол, які вузли поряд, з'єднані вони між собою, чи ні.

У деяких племен замість мотузки і шнурків для вузликового письма використовували морські черепашки. Їх розпилювали на маленькі пластинки і нанизували на нитки. Із ниток виходило міцне намисто, принцип передачі інформації був таким самим – за кольором.

Своє значення кольори в деяких випадках зберегли й дотепер. З ними ми зустрічаємося в різних життєвих ситуаціях. Ворог викидає білий прапор – значить просить перемир'я, людина вся в чорному – траур по померлому.

На зміну вузликовому письму, яке було дуже важко читати, прийшло *письмо в малюнках*. Якщо потрібно було розповісти про полювання – малювали диких звірів, людські фігурки зі списом, спрямованим на дичину. Малюнок, виконаний на могильній плиті, розповідав історію людини, яка похована під нею.

Дуже часто такими малюнками людина прикрашала своє тіло. Татуювання мало своє значення – візерунки говорили про число походів, перемог, про силу і доблесть людини.

Історики розповідають випадок, коли скіфи, які населяли в давнину Південну Росію (VII ст. до н.е. – III ст. н.е.) послали одного разу персам птаха, мишу, жабу і п'ять стріл.

Зміст цього послання слід розуміти так: «Перси! Чи вмієте ви літати, як птахи, ховатися в землю, як миші, скакати по болотах, як жаби? Якщо не вмієте, то не пробуйте воювати з нами. Ми засиплемо вас стрілами, як тільки ви ступите на нашу землю».

Пізніше на кам'яних плитах почали з'являтися надписи – ієрогліфи – найстаріші зображувально-образні знаки єгипетського письма, які застосовувалися з кінця IV тисячоліття до н.е. Довгими рядками, як букви в книзі, вирізані на єгипетських пам'ятниках змії, сови, яструби, гуси, леви з пташиними головами, квіти лотосу, руки, голови, люди, які сидять, люди з піднятими вгору руками, жуки, пальмове листя. Між цими зображеннями – кумедні значки: дужки, рисочки, крючечки, петлі... Єгипетські назви тих часів схожі на наші ребуси: одні значки означають ціле слово, інші – тільки склади, а треті – букви.

З часом виникло найбільш просте письмо – *буквене*, а приблизно з XII ст. до н.е. з'явився перший алфавіт, який належав фінікійцям. На його основі був сформований візантійський (грецький) алфавіт.

Винайдення слов'янської азбуки пов'язано з буквеною системою, яку ми називаємо кирилицею, що виникла на базі візантійського (грецького) алфавіту. З часом до неї додалися ті знаки слов'янської мови, яким не було відповідників у звуках грецької.

Подорожуючи по країнах, букви з каміння переходили на папірус, із папірусу – на воскову дощечку, з воскової дощечки – на пергамент або бересту, з пергаменту – на папір.

Книги-плитки. Існували цілі бібліотеки, зроблені з плиток. Така бібліотека без жодного листка паперу була знайдена серед руїн древнього міста ассирійців – Ніневій (в ній було тридцять тисяч плиток). Ця бібліотека-сховище належала ассирійському царю Ашурбаніпалу (VII ст. до н.е.). В 612 р. до н.е. вона була зруйнована військами вавилонян і мідян. Кожна «книга» складалася з кількох десятків чи навіть кількох сотень плиток, як наша книга з багатьох сторінок. Плитки нумерували, як сторінки, і на кожній проставляли назву.

Писець креслив свої знаки на м'якій глиняній плитці тригранною загостреною паличкою. Вдавивши паличку в глину, він тут же виймав її. На плитці залишався слід. Після цього плитку обпалював гончар.

Книги-стрічки. Придумали такі книги єгиптяни (III тис. до н.е.). Вони були виготовлені у вигляді довгої-предовгої стрічки – кроків зо сто довжиною. Рядки писалися не на всю довжину стрічки, а в декілька десятків чи навіть сотню стовпчиків. Робилася ця книга з паперу, тільки дуже дивного. Папір виготовляли з рослини, яка називалася папірусом.

Папірус – це рослина, удвічі вища за людину і зі стовбуром завтовшки з руку. Росте вона в Африці, на берегах річок і боліт. У неї солодкий сік. Із кори цієї рослини робили сандалії, із волокон – тканини. Зі зв'язаних стовбурів будували великі кораблі. Але найбільше славився папірус тим, що з нього робили книги. Серцевину очерету-папірусу різали на смуги, смуги клали одна на одну, придавлювали чимось важким, сушили на сонці. Отримували аркуші, на яких можна було писати. А потім ці аркуші склеювали в довгий-предовгий сувій.

Чому ж книга в єгиптян мала вигляд стрічки? Тому, що папірусний папір при згинанні ламався. А стрічку можна було скласти в трубку, подібно до того, як ми згортаємо географічні карти чи аркуші ватману.

Таку книгу не можна було засунути в кишеню. Круглі сувої складали в ящик із ремнями і несли його за спиною. Багаті люди, ідучи до бібліотеки чи книжкової лавки, брали з собою раба, - для того, щоб ніс ящик із книгами.

Книга з воску. Воскові книжечки були винайдені ще в часи стародавніх римлян, а протримались вони тільки до Великої французької революції.

Воскова книга мала такий вигляд: декілька табличок – довідок, охайно витесаних усередині, скріплялися шнурками через дірочки, які були пророблені у двох кутках дощечки. Квадратну виїмку кожної дощечки

заповнювали воском – жовтим чи пофарбованим у чорний колір. Перша і остання дощечки покривались воском.

Писали у такій книзі сталюю паличкою, яка мала назву стилос. З одного кінця вона була гострою, а з іншого – заокругленою. Гострим писали по воску, а тупим – загладжували те, що не було потрібно.

Таблички могли слугувати дуже довго. Можна було безліч разів стирати написи, а потім писати знову. У кожного школяра в ті далекі часи була підвішена до пояса така табличка.

Книга із шкіри. У папірусу і воску з'явився суперник – пергамент, і сувої із папірусного паперу і воскової дощечки стали витіснитися книгами зі шкіри (II ст. до н.е.). А почалося з того, що в єгипетському місті Александрія була чудова бібліотека з майже мільйонною кількістю сувоїв. Ця бібліотека була першою в світі. Але у неї з'явилася суперниця – бібліотека міста Пергама. Єгипетський фараон вирішив розправитися з Пергамською бібліотекою: за його наказом був суворо заборонений вивіз папірусу в Азію. Цар Пергама наказав знайти заміну. Матеріали для письма стали готувати із овечої чи козячої шкіри. Пергам надовго стає всесвітньою майстернею пергаменту.

Новий матеріал для книг виявився значно кращим за папірус. Його можна було різати, згинати, фальцювати в зошити, зшивати в книги. На пергаменті стали писати з обох боків, а не тільки з одного, як на папірусі. Окремі аркуші зшивалися, і в такому вигляді вони вже виглядали книгою, якою вона є зараз. Така книга була дуже величезною і важкою. Палітурка робилася з двох дощок, обтягнутих шкірою. Її прикрашали мідними накутниками, бляхами, коштовними каменями, книга закривалася на застібки чи замки, що заціпалися.

У бібліотеках такі книги приковували залізними ланцюгами до стовпів, щоб ніхто не міг їх украсти.

Берестяна книга. За свідченням учених, берестяні книги виникли на Русі в XI ст. Вони є унікальними пам'ятками давньоруського письма.

Берестяні книги беруть свій початок від берестяних грамот. Літери на бересті дряпали гострим залізним чи кістяним стрижнем. Написи на берестяних грамотах виконували кирилицею. Але є екземпляри (новгородські), написані карельською мовою, а також латиною. Згорталися берестяні грамоти так, що текст виявлявся із зовнішньої сторони. Поступово, у міру зростання майстерності обробки бересту, з нього стали робити книги.

Як робилися берестяні книги? Для їхнього виготовлення брали берест, кип'ятили його, зішкрібали внутрішній шар кори, а потім обрізали по краях, надаючи потрібної (як правило, прямокутної) форми. Пройшовши

таку обробку, берест ставав еластичним, м'яким.

Книга з паперу. Паперові фабрики, чи, як їх тоді називали, «паперові млини», з'явилися в Європі (у Німеччині, у Франції, в Італії) у XIII ст. На Русь папір завезли італійські купці, які приїжджали у Новгород. Згодом з'явився «паперовий млин» - у селі Каніно, за 30 верст від Москви.

Спочатку папір був непопулярним. На ньому писали тільки те, що повинно було зберігатися недовго. Книги, як і раніше, робилися з пергаменту. Але згодом дорогий пергамент поступається місцем дешевому паперу. Усюди виникають школи й університети. У великій кількості стають потрібними книги.

В античному світі й у середині віки книги розмножувалися шляхом переписування.

Першим способом множинного репродукування книги була ксилографія (гравюра на дереві). Першою друкованою книгою вважають текст, відтворений ксилографічним шляхом у Кореї в період з 704 до 751 року. Друкарство виникло на Далекому Сході в XI столітті.

В Європі друкарство почало поширюватися в середині XV століття, коли Іоанн Гутенберг усередині XV ст. в м. Майнус у Німеччині надрукував так звану 42-рядкову Біблію – перше велике друковане видання в Європі, визнане шедевром раннього друку. Першим друкарем у Росії став Іван Федоров, який у 1564 році в Москві разом з Петром Мстиславцем випустив першу російську книгу – «Апостол».

10-й клас

Уміння підбирати літературу потрібної тематики

Кожен із вас, потрапляючи в бібліотеку, особливо велику, зустрічався з проблемою пошуку книг. З чого треба розпочати пошук книг у бібліотеці?

Алгоритм «Як знайти книгу»

Робота з алгоритмом пошуку книг.

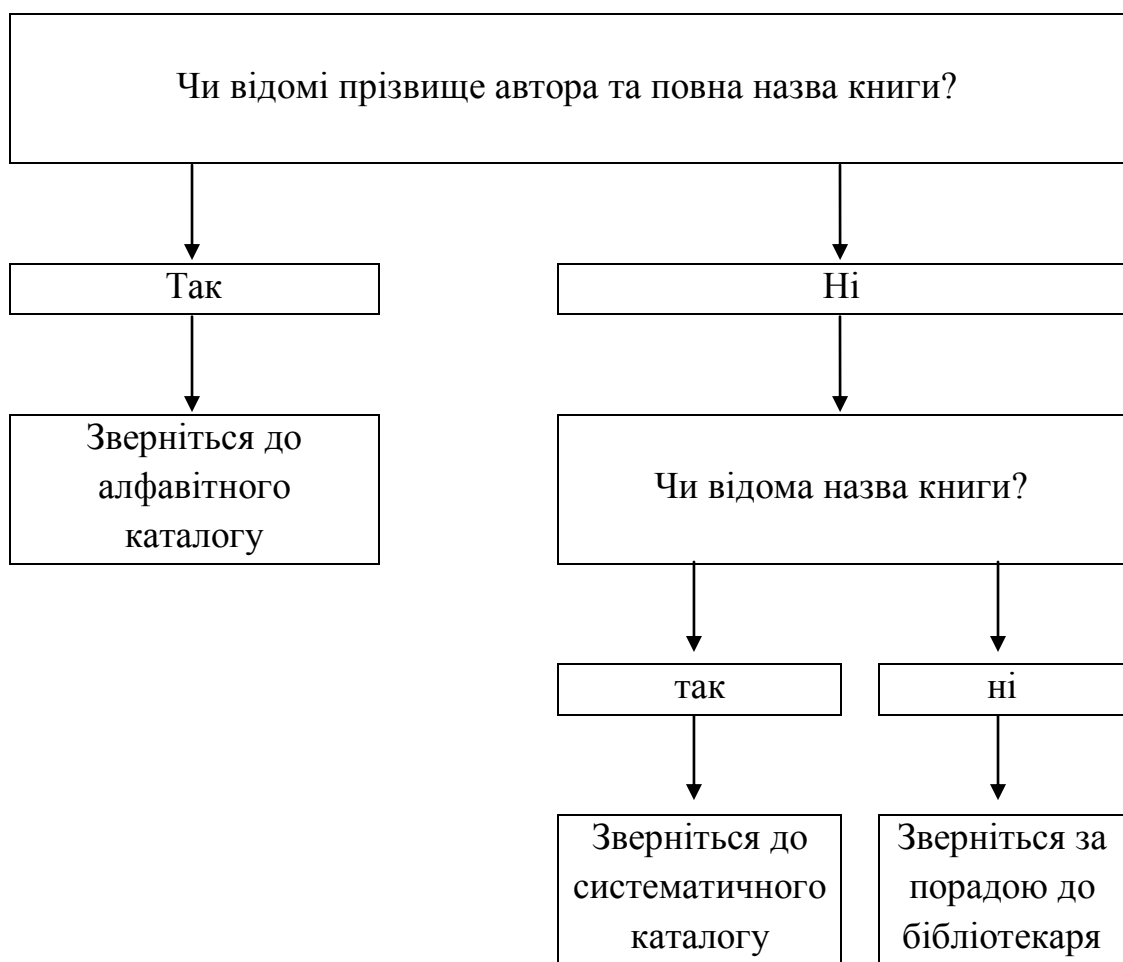
Якщо вам прізвище автора невідоме, а відома тільки назва книжки, треба звернутися до систематичного каталогу.

Систематичний каталог – це каталог, у якому бібліографічні картки розташовані за певними галузями знань, наприклад, із математики, фізики, географії, психології та ін.

Каталог складається зі спеціально розграфлених каталожних карток. У кутку проставляється *шифр*, який показує, до якої галузі знань належить певна книжка. У картці указується прізвище автора, повна назва книги, видавництво, рік видання, кількість сторінок.

Кожний відділ або, як ще називають, кожна галузь наук відокремлюється одна від одної за допомогою роздільника, на якому зазначена назва відділу. Усі дані каталогу записуються друкованим шрифтом. Усі картки вміщуються у ящички, на кожному вказується, картки з якого відділу тут можна знайти. Усі ящички розставляються послідовно за каталожними індексами. Над ящичками робиться підпис «*Систематичний каталог*».

Якщо прізвище автора вам відоме, тоді зверніться до *алфавітного каталогу*. У цьому каталозі, на відміну від систематичного, каталожні картки розташовані в алфавітному порядку за прізвищами авторів, а якщо це енциклопедія – за алфавітом назв. При цьому галузі наук не враховуються.

Як конспектувати книжку, статтю

Конспект – це стислий виклад змісту статті чи книжки. Від тез конспект відрізняється тим, що поряд з основними даними тексту в ньому коротко наводяться аргументи цих положень і висновки.

Види конспектів:

а) *текстуальний*: основні положення твору, докази і висновки

передаються словами автора, тобто цитатами;

б) *вільний* – це переказ основного змісту книги (статті) своїми словами;

в) *змішаний* – найчастіше використовуваний вид, при якому вільний переказ змісту поєднується із цитуванням.

Правила конспектування

1. Запишіть автора і назву статті чи книжки, яку конспектуєте. Виділіть їх більшим шрифтом.

2. Під час конспектування статті запишіть, в якому журналі, збірнику або в якій газеті її вміщено.

3. Складайте конспект після того, як продумали план тексту.

4. Записуйте тільки основне: спочатку головну думку, потім (дуже стисло) докази і приклади.

5. Намагайся, щоб записи були чіткими, змістовними й лаконічними. Для цього використовуй схеми, таблиці.

6. Для зручності користування конспектом, підкреслюйте найважливіші думки, навіть окремі фрази, словосполучення, слова: до розділів і підрозділів підбирайте заголовки.

7. Цитуйте правильно і точно, зазначайте сторінку, з якої взято цитату.

8.Робіть позначки, які виявляють ваше ставлення до того, що конспектуєте. Використовуйте для цього свої умовні позначки, а також подані нижче:

а) знак оклику на полях – дуже добре;

б) знак питання – здивування, незгода з автором, незрозуміння якоїсь думки.

9. Учїться конспектувати відразу начисто.

11 клас

Паперові та електронні книжки

XXI століття – століття інформаційних технологій. Кожні 5-10 років наука просувається все далі і далі уперед, і ми вже не можемо уявити своє існування без її технічних плодів: мобільних телефонів, комп'ютера, ноутбука, а тепер і електронної книжки.

Тримаючи в руках книгу ми не замислюємось, що тримаємо в руках не просто предмет, а результат багатовікової еволюції людської культури. З'явившись багато тисячоліть тому книга стала основним способом збереження та передачі інформації від людини до людини, від покоління

до покоління. Так продовжувалося багато століть... Йшов час. На місце «паперових» все частіше приходять електронні засоби запису та збереження інформації, що дозволяють легко копіювати інформацію з одного носія на інший, залишаючи її незмінною. Що ж стане з книгою завтра? На це питання ми і спробуємо знайти відповіді сьогодні. Але спочатку згадаємо історію розвитку книги.

Винахід паперу, дешевого та доступного матеріалу, змусило людину замислитись над тим, як прискорити процес появи книги. Спроб швидкого виготовлення книг було багато.

Перші спроби – відтворення зображення та тексту – починали в Китаї та Японії ще в V столітті. Як кліше (форми) використовувались дерев'яні дощечки. Вони швидко зношувались, тому тираж (кількість книг) був дуже малим. Із цих кліше частіше друкували календарі, настінні картини – лубки, памфлети, індульгенції.

Достовірно відомо, хто першим вигадав спосіб з'єднання окремих літер в єдиний текст (спосіб набору тексту). Ідея складалася з того, щоб окремі знаки (ієрогліфи, букви) зроблені з глини або металу розташовувались у різному порядку.

Історики вважають, що першість належить китайському реміснику Бі Шену (XI ст.).

В Європі в середні віки багато хто міг претендувати на першість відкриття книгодрукування. Це:

- Прокоп Ванфогель, м. Авеньйон (Франція);
- Жан Бріто, м. Брюгге (Фландрія);
- Ніколя Жансон, м. Париж (Франція);
- Лауренс Янсзон Костер, м. Гарем (Нідерланди);
- Памфіліо Касільді, м. Фельтре (Італія).

Всі вони присвятили своє життя книгодрукуванню, тому в містах, де вони працювали, на їхню честь встановили пам'ятники.

Титул першого типографа належить німцю Йоганну Гутенбергу. Ця людина змогла повністю розрахувати і здійснити повний цикл виробництва друку. На власні кошти він наймає робітників та відкриває майстерню і у 1445 році починає друкувати перші невеликі видання.

Слава та визнання прийшли до Йоганна Гутенберга тільки після його смерті. Через багато років, в 1498 році німецький гуманіст Себастьян Брандт напише: «Книгу, раніше доступну тільки багачам королівського звання, тепер можна зустріти всюди, навіть у хатині».

Печатні книжки того часу мали високу якість виготовлення, чіткий шрифт, грамотне розміщення тексту та ілюстрацій.

Перші друковані книжки «інкунабули» можна назвати витворами

мистецтва, як картини художників, архітектурні пам'ятки, музичні твори.

Книгодрукування стверджувалось дуже важко – проти нього виступали переписувачі книжок, яким загрожувало безробіття. На Русі вони спалили майстерню першодрукаря Івана Федорова, змусивши його тікати до Литовського князівства.

Але друковані книжки поступово здобули перемогу, оскільки ціна їхнього видання була низькою, і видавались вони великими тиражами (альманахи Нострадамуса, наприклад, виходили тиражем 40-50 тисяч примірників і були дуже популярними).

В ці роки свою кар'єру розпочали професіональні письменники. До речі, той самий Нострадамус складав не лише пророцтва, але й трактати з медицини, утопічні романи і книги з кулінарії.

За століття в одній лише Франції з'явилося 10 тисяч видань – від молитовників до розважальних видань.

Новації прийшли з Італії. На початку XVI століття видавець Альд Мануцій змінив готичний шрифт зручними літерами для читання. Це була революція в друкарській справі! На початку нового часу в великих містах типографії працювали під наглядом цензури і забезпечили роботою художників, які робили гравюри та ілюстрації до книг.

Тиражі книжок збільшились у тисячі разів, у стільки ж разів збільшилась кількість читачів. З'явилися перші публічні бібліотеки, а також книжкові лавки, шафи з книгами у будинках простих, але не бідних людей.

У 70-х роках XX століття почалась «мода на книгу». Купити книжки модних на той час іноземних письменників – О. Дюма, Селенджер, Д. Олдріджа, Ф. Саган було просто неможливо.

В той же час з'явилась нова галузь книжкової справи – мініатюрні книжки. Довгий час рекорд належав мініатюрному виданню «Кобзар» Тараса Шевченка.

В США за допомогою нанотехнологій була створена найменша книга у світі – «Малюк Тед з Ріпкіного міста» книжка написана за допомогою електронного мікроскопу і має розмір 0,07 на 0,1 міліметр.

А ось найбільша книга у світі була видана в Росії в 2004 році «Самая большая книга для малышей». Її розмір – 6 на 3 метри.

З появою нових інформаційних технологій – телебачення, Інтернету – потреба в читанні зменшилась.

Але необхідність у книжках залишається, бо книга супроводжує нас всюди – на роботі, навчанні, відпочинку. І ось чи буде звичайна «паперова» книга і далі служити людству або її повністю витіснять різні електронні пристрої, а саме електронні книжки.

Як до нас прийшла електронна книжка? Давайте згадаємо історію її виникнення.

Спочатку про те, що відбувалося до її появи.

Найважливішими подіями в історії електроніки стали винахід електронної лампи (1904 р.) та транзистора (1948 р.). Перший мікропроцесор, без якого не може існувати електронно-обчислювальна машина (ЕОМ) був розроблений в 1971 році Віктором Михайловичем Глушковым (Київський науково-дослідний інститут кібернетики).

ЕОМ ще не були персональними, вони були тільки на великих НДІ. Але вже на той час постало питання про збереження інформації в електронному вигляді. Тексти ж читали з екрана монітору і лише в крайньому випадку деякі фрагменти такої «книжки» роздруковували на принтері.

Згодом у багатьох країнах персональні ЕОМ стали звичайним пристроєм для кожної людини, як телевізор, телефон. З кожним роком вони удосконалюються, дисплеї стають кольоровими і мають високу якість зображення, супроводжують текст не тільки кольоровими ілюстраціями, а і звуком, мультиплікацією і відео фрагментами. Необхідну сторінку в «комп'ютерній книжці» дуже легко знайти – достатньо одного натиску. Крім того, в комп'ютері дуже легко прослідкувати весь пройдений матеріал, з початку і до кінця.

З появою Інтернету, читач миттєво отримує необхідну інформацію як із Землі, так і з Космосу. В Інтернеті з'явилися електронні енциклопедії.

За останні роки в мережі Інтернет з'явилося багато сайт-бібліотек, де читач може знайти як художню, так і науково-популярну літературу. На головній сторінці інтернет-бібліотеки, як правило, розміщено алфавітний каталог авторів і поле, щоб ввести ключове слово або фразу.

Ідея створення «електронної книжки» належить футуристу Ванавару Бушу у 1945 році. Її втілення стало можливим після розвитку та розповсюдження обчислювальної техніки, а також після створення у 1968 році Тедом Нельсоном концепції гіпертексту – технології, яка дозволяє перетворити текст із «лінійного» потоку символів у складну «багатомірну структуру». Сьогодні технологія гіпертексту стала однією зі складових «електронної книги».

Наприкінці 1998 року американські фірми «Soft Book Press» та «Nuvo Media» майже одночасно запропонували читачам дві перші моделі «електронних книжок» з монохромним рідкокристалічним екраном, чутливим до дотику, а також вбудованою внутрішньою пам'яттю для збереження текстів та ілюстрацій.

З кожним роком «електронні книжки» удосконалюються. Сьогодні вже десятки фірм випускають свої моделі «електронних книжок», які вміщують у тексти більше ста книжок та мають вагу 170 грамів.

Наскільки легше учню стане носити свій портфель, якщо в школах почнуть використовувати «електронні підручники»! А що казати про економію паперу.

«Електронні книжки» стрімко увірвалися в наше життя.

Але це зовсім не означає, що ера паперових книг пройшла. За даними Асоціації книговидавництва та книгорозповсюджувачів, в Україні читають 33-35% населення і тільки 10% із них віддають перевагу електронним книжкам.

Художники не перестали писати картини з появою фотоапарата. Паперова книга займає свою нішу в історії людства. Прекрасні видання з чудовими ілюстраціями – справжні витвори мистецтва, і навряд чи настане час, коли люди відмовляться від нього.

Запитання для обговорення.

- Якій книзі – паперовій чи електронній – ви віддаєте перевагу? Чому?
- В чому, на ваш погляд, недоліки «електронної книжки»?
- Чи впливає оформлення та ілюстрації «паперової книги» на ваш вибір при покупці чи читанні?
- Чи є у вас домашня бібліотека?
- Яку паперову книгу, на ваш погляд, можна назвати витвором мистецтва?
- Якою повинна бути бібліотека в школі?

Бібліотека: від минулого до сучасного

Сподіваюся, наша сьогоднішня зустріч буде цікавою і корисною для вас: ви познайомитеся з бібліотеками минулого і сучасними храмами мудрості.

Люди завжди цінували книги і берегли їх, як дорогоцінні скарби. Без книг життя неможливе, а значить, неможливе воно і без бібліотек.

Значення бібліотек в історії світової культури величезне. «Будинки табличок», «притулки розуму», «аптеки для душі», «будинки мудрості», «храми літератури» - так називали бібліотеки в різні часи у різних країнах.

Бібліотека – сховище не лише книг, але й людської пам'яті. Це центр пізнання. Так було в усі часи.

Бібліотеки виникли в I тисячолітті до нашої ери у Стародавньому Сході. Зазвичай першою бібліотекою називають зібрання іменних табличок, котрі було знайдено в храмі вавилонського міста Ніппур.

Однією з найдавніших вважається бібліотека фараона Рамзеса II. Це велике книгосховище було засновано приблизно у 1300 році до н. е. в

Єгипті. Було зібрано близько 20 тисяч папірусів. Книги-папіруси зберігалися у ящиках, глиняних глечиках або спеціальних футлярах, пізніше – в нішах стін.

Найвідоміша бібліотека Давнього Сходу – зібрання клинописних табличок із двору асирійського царя VII ст. до н.е. Ашшурбаніпала в Ніневії. Ця бібліотека налічувала більше 100 тисяч глиняних табличок. Тут було зібрано міфи, літературні твори, магичні формули, молитви, математичні та медичні тексти, географічні та ботанічні словники. Пізніше ці «глиняні» книги були розшифровані та перекладені сучасними мовами.

Найбільшим центром античної книжності стала Александрійська бібліотека. Вона була створена у III ст. до н. е. Птолемеєм II і була центром освіти в Єгипті. Александрійська бібліотека була частиною комплексу музею. До комплексу входили житлові кімнати, столові приміщення, приміщення для читання, ботанічний та зоологічний сади, обсерваторія та бібліотека. У музей входило 20 тисяч папірусів у храмі та 700 тисяч документів у школі.

У бібліотеці зберігалися книги грецькою, єгипетською мовами; книги на папірусі, пергаменті, пальмовому листі, пластинках із дерева і кісток. Тут були рукописи з далекої Індії, були і написи на невідомих нікому і вже тоді забутих мовах народів і культур, що щезли.

Музей і більша частина Александрійської бібліотеки було знищено приблизно у 273 році під час пожежі, а у 389 році за наказом християнського патріарха Феофіла – остаточно знищено.

Але у 1990 році було підписано декларацію про відновлення Александрійської бібліотеки і оголошено конкурс на кращий проект. Будівництво тривало майже 12 років і коштувало 220 млн. доларів. Александрійську бібліотеку було урочисто відкрито 16 жовтня 2002 року. Її відкриття стало подією світового значення.

Книга цінувалася і у часи Київської Русі. За літописними свідченнями, бібліотека Ярослава Мудрого – перша бібліотека Київської Русі – розташовувалася на території Софійського собору в Києві. У «Повісті минулих літ» є єдина згадка про цю бібліотеку, що датується 1037 роком.

Більшість книг у бібліотеці Київської Русі були церковними. Поряд із ними були книжки, що містили відомості зі світової історії, географії, астрономії, філософські та юридичні трактати, публіцистичні твори.

Князь Ярослав Мудрий створював бібліотеку протягом 17 років. Оскільки кожному книжку доводилося перекладати з грецької, болгарської та інших мов, а потім вручну переписувати і переплітати. Книгозбірня Софійського собору налічувала понад 950 томів.

Кожна рукописна книга була справжнім шедевром. Палітурки прикрашали перлами, смарагдами, золотом, сріблом.

Із приводу подальшої долі бібліотеки думки дослідників розділилися. Одні вважають, що частина її книг напередодні монголо-татарської навали розійшлися по бібліотеках різних соборів та монастирів, а решта загинула 1240 року при спаленні Києва. Інші сподіваються, що книги вдалося сховати десь у київських підземеллях.

У 1916 році при розкопках під Софійським собором відкрилася частина підземних переходів, усередині яких знайшли берестяну запискуб «Якщо хто знайде цей хід, той знайде велій скарб Ярослав». Однак схованка була порожня, а на столі був напис про те, що вона була розграбована. Про автентичність обох написів немає єдності думок й нині. До нас усе ж таки дійшла одна книжечка невеликого формату: «Ізборнік» 1076 року. В епоху Ренесансу діячі відродження буквально полювали за грецькими та латинськими текстами, що збереглися у монастирях.

Значення бібліотек минулого було величезне: вони були і просвітницькими закладами, і книжковими майстернями, і «книгохранительками». Ці храми знань зберегли для нас найцінніші пам'ятки старовини.

А тепер давайте поговоримо про сучасні бібліотеки. Їх дуже багато, зараз ми познайомимося з найцікавішими і найвідомішими з них.

Александрійська бібліотека в Єгипті. Зараз це головна бібліотека Єгипту, культурний центр, розташований на березі Середземного моря в місті Александрія. Бібліотека одночасно є меморіалом Александрійської бібліотеки, загубленої в давнину, і сучасним центром науки і освіти. Архітектурний ансамбль бібліотеки поєднує традиції і сучасність. Це ж стосується облаштування її читальних залів. До послуг користувачів книгосховища 8 мільйонів книг та текстів. Окрім паперових матеріалів, читачі мають доступ до електронних копій рідкісних манускриптів.

Бібліотека Конгресу в США. Національна бібліотека США розташована у Вашингтоні, округ Колумбія. Бібліотека Конгресу США є найстарішою федеральною установою у США та найбільшою бібліотекою в усьому світі за кількістю полицок та книг. Бібліотечний фонд налічує понад 22 мільйони – рай для науковця та закоханого у книги відвідувача.

Бібліотека розташовується у трьох будівлях на Капітолійському пагорбі. Всі будівлі тут з'єднані підземними переходами. Бібліотека також має окреме сховище для мало використовуваних матеріалів.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Найбільша бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави. Входить до числа десяти найбільших національних бібліотек

світу.

Заснована 2 серпня 1918 року як Національна бібліотека Української держави, з 1988 року носить ім'я В.І.Вернадського

Обсяг фондів – близько 15 млн. одиниць. Це унікальне зібрання джерел інформації, що включає книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації. Бібліотека має найповніше в державі зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, архіви та книжкові колекції видатних діячів української й світової науки та культури.

Щорічно до фондів надходять 160-180 тис. документів (книг, журналів, газет тощо). Бібліотека комплектується всіма українськими виданнями, отримує примірник дисертацій, які захищаються на території України, веде міжнародний книгообмін із понад 1500 науковими закладами і бібліотеками 80 країн світу.

Усі сучасні бібліотеки обладнані Інтернетом із доступом до Wi-Fi. Користування комп'ютером і Інтернетом у бібліотеках безкоштовне. У бібліотечних фондах є все: книжки різними мовами, друковані чи у цифровому форматі, фільми, музика, газети і журнали із усього світу. Книгозбірні пропонують своїм відвідувачам різні безкоштовні курси, а за допомогою комп'ютерних навчальних програм можна покращити знання з математики, історії, географії чи навіть підготуватися до складання іспиту на водійські права.

Запрошую всіх до цього храму інформації та знань. Впевнена, що кожен із вас тут знайде для себе багато корисного, цікавого і незабутнього.

Використана література

- 1 Бібліотекознавство і бібліографія. Вип. 23. – Х.: Вища школа. 1983. – 126 с.
- 2 Буряк В.К. Самостійна робота з книгою / В.К. Буряк .– К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990. – 48 с. – (Сер. 7 «Педагогічна»; №9)
- 3 Буран В.Я., Довгопола О.П., Пупченко В.В. Бібліографія: загальний курс / В.Я.Буран, О.П. Довгопола, В.В. Пупченко. – Київ: Вища школа. 1984. – 216 с.
- 4 Васильченко М.П. Бібліотечні фонди: Навч. посібник / М.П.Васильченко. – Х.: Основа. 1993 – 152с.
- 5 Жигунова Л.І. Шкільна бібліотека: час читання повертається /Л.І.Жигунова // Шкільна бібліотека. – 2014. - № 11. – с.13-16
- 6 Зубков Б. Книжка про книжку / Б.Зубков. – М.: Малыш.- 1984. – 30с.
- 7 Константинова І.М. Сучасний читач і культура читання //Шкільна бібліотека. – 2009.- №6
- 8 Огієнко І.І. Історія українського друкарства / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С.Тимошик / І.І.Огієнко. – К.: Либідь, 1994. – 448 с. («Пам'ятки історичної думки України»)
- 9 Стефанович О.В. Паперові та електронні книжки / О.В. Стефанович // Шкільна бібліотека. – 2014. - №9. – с.82-84
- 10 Шейн Ю. А., Вакулюк О.П. Бібліотека: від минулого до сучасного /Ю. А. Шейн, О.П. Вакулюк // Шкільна бібліотека. – 2014. - №4. – с.82-83

